

Κεφάλαιο 3

Εκπαιδευόμαστε και εκπαιδεύουμε για τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα

1. Οι τρεις διαστάσεις της EDC/HRE

Η εκπαίδευση για τη δημοκρατική ιδιότητα του πολίτη και η εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα (EDC/HRE) εστιάζει σε αυτό που οι μαθητές πρέπει να είναι ικανοί να κάνουν και όχι σε αυτό που θα πρέπει να τους διδάξουν οι εκπαιδευτικοί. Οι τρεις βασικές αρχές που διέπουν αυτήν την προσέγγιση, που έχει στο επίκεντρο τον μαθητή και το αποτέλεσμα, μπορεί να φανούν καλύτερα με ένα παράδειγμα.

- Η ελευθερία της γνώμης και της έκφρασης είναι μια βασική προϋπόθεση της δημοκρατικής συμμετοχής και αποτελεί θεμελιώδες ατομικό και πολιτικό δικαίωμα. Στην EDC/HRE, οι μαθητές γνωρίζουν, κατανοούν και εκτιμούν το δικαίωμα της ελεύθερης γνώμης και έκφρασης και ξέρουν πώς προστατεύεται από το εθνικό τους σύνταγμα. Αυτή είναι η γνωστική διάσταση της μάθησης (γνώσεις, έννοιες και κατανόηση).
- Οι μαθητές μαθαίνουν πώς να χρησιμοποιούν αυτό το θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα. Ακριβώς επειδή η ενεργή χρήση του δικαιώματος αυτού είναι απαραίτητη για τη συμμετοχή σε μια δημοκρατική κοινότητα, οι μαθητές ενθαρρύνονται επίσης να προβληματιστούν σχετικά με την άποψή τους και να είναι σε θέση να την εκφράσουν με διάφορους τρόπους, συμπεριλαμβανομένης της δυνατότητας να προβούν σε δημόσια επιχειρηματολογία (διάσταση της μάθησης με βάση τις δεξιότητες).
- Για την άσκηση της ελευθερίας της έκφρασης, οι μαθητές χρειάζονται θάρρος να εκφράσουν τις απόψεις τους, ακόμη και όταν βρίσκονται σε καταστάσεις όπου αντιμετωπίζουν την πλειοψηφία να τους αντιπύθεται. Και ακούν τις απόψεις των άλλων σε ένα πνεύμα ανεκτικότητας και προσωπικού σεβασμού. Περιορίζοντας τη διαφωνία και την αντιπαράθεση στα ζητήματα και μη προσωποποιώντας τις διαφορές απόψεων, οι συγκρούσεις μπορούν να επιλυθούν με μη βίαια μέσα (διάσταση της κατανόησης με βάση τις στάσεις και τις αξίες).

Αυτό που δείχνει αυτό το παράδειγμα μπορεί να γενικευτεί, όχι μόνο σε ό, τι οι μαθητές θα πρέπει να είναι ικανοί να κάνουν ασκώντας οποιοδήποτε άλλο ανθρώπινο δικαίωμα, αλλά και στην μάθηση και την εκπαίδευση γενικότερα. Για να είναι σχετική και για να προστεθεί στις ικανότητες ενός ατόμου, η μάθηση πρέπει να ξεδιπλώνεται σε αυτές τις τρεις διαστάσεις που υποστηρίζονται αμοιβαία - γνώσεις, έννοιες και κατανόηση, -δεξιότητες-, και στάσεις και αξίες. Για αρκετές δεκαετίες, εκπαιδευτές και εκπαιδευτικοί έχουν συμφωνήσει σχετικά με αυτή την αντίληψη της μάθησης.

Αν αυτός είναι ο τρόπος που μαθαίνουν οι μαθητές, τι πρέπει να κάνουν οι εκπαιδευτικοί της EDC/HRE ώστε να τους παρέχουν επαρκείς ευκαιρίες για να μάθουν; Εν συντομία, η απάντηση είναι ως ακολούθως.

Στην EDC/HRE, ο στόχος είναι να υποστηρίξει τους μαθητές να είναι νεαροί πολίτες που:

- γνωρίζουν τα ανθρώπινα δικαιώματά τους και έχουν κατανοήσει τις συνθήκες από τις οποίες αυτά εξαρτώνται (μάθηση «σχετικά με» τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα),
- έχουν βιώσει το σχολείο ως μικρο-κοινωνία που σέβεται τις ελευθερίες και την ισότητα των μαθητών του, και έχουν εκπαιδευτεί στην άσκηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους και στο σεβασμό των δικαιωμάτων των άλλων (μάθηση «μέσω» της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων),
- είναι, ως εκ τούτου, ικανοί και με αυτοπεποίθηση προκειμένου να ασκήσουν τα ανθρώπινα δικαιώματά τους, με μια ώριμη αίσθηση ευθύνης έναντι των άλλων και της κοινότητάς τους (μάθηση «για» τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα).

1.1 Η γνωστική διάσταση της EDC/HRE: μαθαίνουμε «σχετικά με» τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα

Η EDC/HRE στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση απαιτεί από τους μαθητές να μελετήσουν τα βασικά κείμενα, όπως η Παγκόσμια Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Για να συνοψίσουμε το παράδειγμα που αναφέρεται παραπάνω, πρέπει να γνωρίζουν ότι κάθε πρόσωπο απολαμβάνει το δικαίωμα της ελευθερίας της σκέψης και της έκφρασης, καθώς και της ελεύθερης πρόσβασης σε πληροφορίες μέσω μη λογοκριμένων μέσων επικοινωνίας, με εξαιρέσεις δυνατές μόνο για πολύ ισχυρό λόγο και σε περιορισμένες περιπτώσεις (Άρθρο 10 της Σύμβασης).

Το σύνταγμα του κράτους και το νομικό περιβάλλον θα πρέπει να αντικατοπτρίζουν και να προστατεύουν αυτές τις προδιαγραφές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, και οι μαθητές να μπορούν να τις μελετάνε από αυτή την προοπτική. Με αυτό τον τρόπο, μπορούν να κατανοήσουν πόσο σημαντικό, και αναγκαίο, είναι αυτό το δικαίωμα για να υπάρχει η δημοκρατία.

Είναι επίσης απαραίτητο για τους μαθητές να κατανοήσουν το Άρθρο 14 της Σύμβασης, το οποίο ασχολείται με τη βασική αρχή της ισότητας και της μη διάκρισης: άνδρες και γυναίκες, πλούσιοι και φτωχοί, νέοι και γέροι, γηγενείς και μετανάστες - όλοι έχουμε δικαιώματα αυτά ισότιμα. Η απόλαυση των δικαιωμάτων αυτών είναι μια εξελισσόμενη διαδικασία και αποτελεί προτεραιότητα στις διατάξεις θεμάτων των δημοκρατικών συστημάτων διακυβέρνησης που βασίζονται στα ανθρώπινα δικαιώματα.

Τέλος, οι μαθητές πρέπει να κατανοήσουν γιατί οι ελευθερίες απαιτούν ένα πλαίσιο νόμων και επίσης φέρουν υποχρεώσεις (UDHR, Άρθρο 29). Η ελευθερία της έκφρασης επιτρέπει στους πολίτες να προωθήσουν τα συμφέροντά τους σε μια πλουραλιστική κοινωνία, και σε ένα τέτοιο ανταγωνιστικό περιβάλλον, θα υπάρξουν νικητές και ηττημένοι. Ένα σύνταγμα, κανόνες και νόμοι πρέπει να παρέχουν ένα πλαίσιο που περιορίζει τις ελευθερίες των ισχυρών και προστατεύει τους αδύναμους - χωρίς να νομιμοποιεί διαφορές. Ωστόσο, οι κανόνες δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν κάθε πρόβλημα. Έτσι τα μέλη μιας κοινότητας πρέπει να μοιράζονται μια στάση ευθύνης μεταξύ τους.

Τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι ένα νομικό πλαίσιο, αλλά κι ένα κανονιστικό επίσης. Αυτό απαιτεί από τους μαθητές να αναγνωρίζουν σε ποιο βαθμό οι αρχές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων όντως υλοποιούνται στο πλαίσιο της σχολικής τους κοινότητας, καθώς και της κοινωνίας στο σύνολό της.

Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (4.11.1950)

Άρθρο 10

Ελευθερία της έκφρασης

(1) Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα εις την ελευθερίαν εκφράσεως. Το δικαίωμα τούτο περιλαμβάνει την ελευθερίαν γνώμης ως και την ελευθερίαν λήψεως ή μεταδόσεως πληροφοριών ή ιδεών, άνευ επεμβάσεως δημοσίων αρχών και ασχέτως συνόρων. Το παρόν άρθρον δεν κωλύει τα Κράτη από του να υποβάλωσι τας επιχειρήσεις ραδιοφωνίας, κινηματογράφου ή τηλεοράσεως εις κανονισμούς εκδόσεως αδειών λειτουργίας.

(2) Η άσκησης των ελευθεριών τούτων, συνεπαγομένων καθήκοντα και ευθύνας δύναται να υπαχθή εις ωρισμένας διατυπώσεις, όρους, περιορισμούς ή κυρώσεις, προβλεπομένους υπό του νόμου και αποτελούντας αναγκαία μέτρα εν δημοκρατική κοινωνία δια την εθνικήν ασφάλειαν, την εδαφικήν ακεραιότητα ή δημοσίαν ασφάλειαν, την προάσπισιν της τάξεως και πρόληψιν του εγκλήματος, την προστασίαν της υγείας ή της ηθικής, την προστασίαν της υπολήψεως ή των δικαιωμάτων των τρίτων, την παρεμπόδισιν της κοινολογήσεως εμπιστευτικών πληροφοριών ή την διασφάλισιν του κύρους και αμεροληψίας της δικαστικής εξουσίας.

Άρθρο 14

Απαγόρευση διακρίσεων

Η χρήση των αναγνωριζόμενων εν τη παρούση Συμβάσει δικαιωμάτων και ελευθεριών δέον να εξασφαλισθή ασχέτως διακρίσεως φύλου, φυλής, χρώματος, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, εθνικής ή κοινωνικής προελεύσεως, συμμετοχής εις εθνικήν μειονότητα, περιουσίας, γεννήσεως ή άλλης καταστάσεως.

Οικουμενική Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (10.12.1948)

Άρθρο 29

(1) Το άτομο έχει καθήκοντα απέναντι στην κοινότητα, μέσα στα πλαίσια της οποίας και μόνο είναι δυνατή η ελεύθερη και ολοκληρωμένη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του.

(2) Στην άσκηση των δικαιωμάτων του και στην απόλαυση των ελευθεριών του κανείς δεν υπόκειται παρά μόνο στους περιορισμούς που ορίζονται από τους νόμους, με αποκλειστικό σκοπό να εξασφαλίζεται η αναγνώριση και ο σεβασμός των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των άλλων, και να ικανοποιούνται οι δίκαιες απαιτήσεις της ηθικής, της δημόσιας τάξης και του γενικού καλού, σε μια δημοκρατική κοινωνία.

Με λίγα λόγια, αυτά τα τρία άρθρα περιγράφουν την ένταση μεταξύ των ατομικών ελευθεριών και την ανάγκη για εξισορρόπηση των δικαιωμάτων των ατόμων μέσα σε ένα πλαίσιο που και περιορίζει και προστατεύει αυτές τις ελευθερίες.

Οι μαθητές που μπορούν να το εξηγήσουν αυτό έχουν μάθει πολλά «σχετικά με» τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Αυτή είναι η γνωστική διάσταση της EDC/HRE.

1.2 Η συμμετοχική διάσταση της EDC/HRE: μαθαίνουμε «για» τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα

Για να είναι σε θέση να λάβουν μέρος στη δημοκρατία, οι μαθητές πρέπει να μάθουν πώς να ασκούν τα δικαιώματα και τις ελευθερίες τους - για παράδειγμα, το δικαίωμα της ελεύθερης πρόσβασης στην πληροφορία και της ελεύθερης σκέψης, της γνώμης και της έκφρασης. Θα πρέπει επίσης να έχουν ενεργή εμπειρία στην αλληλεπίδραση με τους άλλους - όπως η προώθηση των συμφερόντων τους, η διαπραγμάτευση για συμβιβασμό ή η συμφωνία σχετικά με το πώς καθορίζεται το «γενικό καλό» (UDHR, Άρθρο 29). Θα πρέπει να είναι σε θέση να ενεργούν σε ένα πλαίσιο κανόνων και να αποδεχθούν τα όρια που μπορεί να τους επιβάλλει. Θα πρέπει να έχουν αναπτύξει μια στάση ευθύνης για την ευημερία των άλλων και της κοινότητας στο σύνολό της.

Με λίγα λόγια, θα πρέπει όχι μόνο να κατανοούν τις επιπτώσεις και τις συνδέσεις μεταξύ των τριών άρθρων για τα ανθρώπινα δικαιώματα που αναφέρθηκαν παραπάνω, αλλά και να εκτιμήσουν τις θεμελιώδεις αξίες τους και να ενεργούν ανάλογα. Με αυτό τον τρόπο, μέσα από δημοκρατικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων που δεν έχουν ως αποτέλεσμα την παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, θα πρέπει να είναι σε θέση να εξισορροπούν τα συμφέροντά τους με αυτά των άλλων και της κοινότητάς τους ως σύνολο.

Οι μαθητές που έχουν εκπαιδευτεί με αυτό τον τρόπο έχουν μάθει πώς να λαμβάνουν μέρος στη δημοκρατία. Αυτή είναι η διάσταση με βάση τη δράση της EDC/HRE - μάθηση «για» τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα, δηλαδή, με σκοπό την προώθηση και την προστασία της δημοκρατίας, του κράτους δικαίου και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

1.3 Η πολιτισμική διάσταση της EDC/HRE: μαθαίνουμε «μέσω» της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Οι γνώσεις και οι δεξιότητες μπορεί να επιτρέπουν σε ένα άτομο να λάβει μέρος στη δημοκρατία από τεχνική άποψη, αλλά δεν μετατρέπουν το εν λόγω πρόσωπο σε δημοκράτη. Στα χέρια των ρατσιστών, για παράδειγμα, αυτό το είδος της τεχνογνωσίας θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί δολίως ως όπλο για να επιτεθεί κανείς σε μια δημοκρατική κοινότητα βασισμένη στα ανθρώπινα δικαιώματα. Σε μια πολύ κυριολεκτική έννοια του όρου, οι γνώσεις και οι δεξιότητες που δεν υποστηρίζονται από τις αξίες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων δεν έχουν αξία για τη δημοκρατία.

Ως εκ τούτου, η EDC/HRE περιλαμβάνει μια πολιτισμική διάσταση. Η κουλτούρα της διδασκαλίας και της μάθησης πρέπει να αντικατοπτρίζουν το μήνυμα της EDC/HRE.

Ενώ οι μαθητές αποκτούν γνώσεις μέσω της διδασκαλίας (ακούγοντας μια διάλεξη, διαβάζοντας) και ικανότητες μέσω της κατάρτισης (επίδειξη, πρακτική και καθοδήγηση), αναπτύσσουν αξίες και στάσεις μέσα από την εμπειρία.

Για παράδειγμα, οι νέοι οικοδομούν την αυτοεκτίμησή τους μέσω της ενθάρρυνσης από τους γονείς και τους εκπαιδευτικούς τους. Μόνο οι μαθητές που έχουν βιώσει και απολαμβάνουν μεταχείριση με σεβασμό από τους εκπαιδευτικούς τους αναμένεται να συμπεριφέρονται με τον ίδιο τρόπο προς τους συνομήλικούς τους. Οι αξίες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που αποκτήθηκαν μέσα από μια διαδικασία κοινωνικοποίησης στο σχολείο - διδασκαλία «μέσω», ή στο πνεύμα της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Οι αξίες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έχουν οριστεί από τα Ηνωμένα Έθνη, το Συμβούλιο της Ευρώπης και άλλους οργανισμούς, και περιλαμβάνουν τις αρχές της ισότητας και της μη διάκρισης, τη συμμετοχή και την ένταξη, και τη λογοδοσία.

Ενώ η διδασκαλία «σχετικά» με τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα μπορεί να ανατεθεί σε συγκεκριμένα μαθήματα (όπως κοινωνικές σπουδές, ιστορία, αγωγή του πολίτη), η πολιτισμική διάσταση της EDC/HRE, η διδασκαλία «μέσω» της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, είναι μια πρόκληση για ολόκληρο το σχολείο - τα ανθρώπινα δικαιώματα και η δημοκρατία γίνονται η παιδαγωγική κατευθυντήρια γραμμή της σχολικής κοινότητας και ο φακός μέσω του οποίου κρίνονται όλα τα στοιχεία της διοίκησης του σχολείου.

2. Η HRE (Εκπαίδευση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα) και η σύνδεση της με την EDC (Εκπαίδευση για τη Δημοκρατική Ιδιότητα του Πολίτη)¹³

Η Εκπαίδευση για τη δημοκρατική ιδιότητα του πολίτη και η εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι στενά αλληλένδετες και αμοιβαία υποστηρικτικές. Διαφέρουν στο επίκεντρο και το πεδίο εφαρμογής τους και όχι στους στόχους και τις πρακτικές. Η εκπαίδευση για τη δημοκρατική ιδιότητα του πολίτη επικεντρώνεται κυρίως στα δημοκρατικά δικαιώματα και τις υποχρεώσεις και την ενεργό συμμετοχή, σε σχέση με τον πολιτικό, κοινωνικό, οικονομικό, νομικό και πολιτιστικό τομέα της κοινωνίας, ενώ η εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα ασχολείται με το ευρύτερο φάσμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών σε κάθε πτυχή της ζωής των ανθρώπων.

Council of Europe Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education, που υιοθετήθηκε στο πλαίσιο της Σύστασης CM/Rec(2010)7 of the Committee of Ministers στις 11 Μαΐου 2010.

Το επόμενο μέρος εξετάζει πιο προσεχτικά τη σχέση μεταξύ της HRE και της EDC.

Δεκαετίες πριν, τα Ηνωμένα Έθνη και οι εξειδικευμένοι οργανισμοί του επίσημα αναγνώρισαν το δικαίωμα στην εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα, δηλαδή, το δικαίωμα των πολιτών να ενημερώνονται σχετικά με τα δικαιώματα και τις ελευθερίες που περιέχονται στα επίσημα διεθνή κείμενα για τα ανθρώπινα δικαιώματα που έχουν κυρωθεί από τις χώρες τους. Οι κυβερνήσεις είναι υπόλογες για την εφαρμογή αυτών των προδιαγραφών για τα ανθρώπινα δικαιώματα μέσω νόμων, πολιτικών και πρακτικών. Αναφέρουν την πρόοδο τους, κάνοντας περιοδικές εκθέσεις στα όργανα των επίσημων κατά περίπτωση διεθνών κειμένων. Φορείς ελέγχου, όπως οι ομάδες για τα ανθρώπινα δικαιώματα, συμβάλλουν επίσης στην παρακολούθηση της προόδου.

Είναι αυτονόητο ότι οι πολίτες πρέπει να γνωρίζουν και να εκτιμούν τα ανθρώπινα δικαιώματά τους και να σέβονται αυτά των άλλων. Πρέπει να κατανοήσουμε τις νομικές ευθύνες των κυβερνήσεών μας να εκπληρώσουν τα δικαιώματά μας. Θα πρέπει να εκτιμήσουμε τις ηθικές ευθύνες των πολιτών να αγαπάνε και να σέβονται τα ανθρώπινα δικαιώματα στην καθημερινή τους ζωή. Η γνώση και η διάθεση να γνωρίζει κανείς και να προασπίζεται υπεύθυνα τα δικαιώματά του και τα δικαιώματα των άλλων αρχίζει νωρίς στη ζωή: στις οικογένειές μας, στα σχολεία μας και στην κοινότητά μας.

Οργανισμοί των Ηνωμένων Εθνών, όπως το Γραφείο του Υπατου Αρμοστή για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, η UNESCO και η UNICEF, μαζί με διακυβερνητικούς οργανισμούς, όπως το Συμβούλιο της Ευρώπης και εθνικούς οργανισμούς ανθρωπίνων δικαιωμάτων, κάνουν αναφορά στην Εκπαίδευση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα προτείνοντας συγκεκριμένα ότι θέματα σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα πρέπει να αποτελούν μέρος της εκπαίδευσης.

Η εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα έχει τόσο κανονιστικές όσο και νομικές διαστάσεις. Η νομική διάσταση ενσωματώνει την κοινή χρήση του περιεχομένου σχετικά με τις διεθνείς προδιαγραφές για τα ανθρώπινα δικαιώματα, όπως αυτές ενσωματώνονται στις συνθήκες και τις συμβάσεις στις οποίες οι χώρες μας έχουν δεσμευτεί. Οι προδιαγραφές αυτές περιλαμβάνουν ατομικά και πολιτικά δικαιώματα, καθώς και κοινωνικά, οικονομικά και πολιτιστικά δικαιώματα. Τα τελευταία χρόνια, τα περιβαλλοντικά και τα συλλογικά δικαιώματα έχουν προστεθεί σε αυτό το εξελισσόμενο πλαίσιο. Αυτή η προσέγγιση η προσανατολισμένη στον νόμο αναγνωρίζει τη σημασία της παρακολούθησης και της λογοδοσίας στη διασφάλιση του ότι οι κυβερνήσεις υποστηρίζουν το γράμμα και το πνεύμα των υποχρεώσεων για τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Την ίδια στιγμή, η HRE είναι ένα κανονιστικό και πολιτισμικό εγχείρημα. Πρόκειται για ένα σύστημα αξιών που βοηθά όλους να προβληματιστούν σχετικά με τον βαθμό στον οποίο οι καθημερινές εμπειρίες τους είναι σύμφωνες με τα πρότυπα και τις αξίες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η διάχυση μιας προσέγγισης βασισμένης στα ανθρώπινα δικαιώματα στην εκπαίδευση εξετάζεται αργότερα σε αυτό το βιβλίο.

13. Συγγραφέας: Felisa Tibbitts (2009). Original source: Tibbitts F. (2008), "Human Rights Education" in Bajaj M. (επιμ.), *Encyclopedia of Peace Education*, Information Age Publishing, Charlotte, NC.

Σε σχέση με τη μάθηση στην τάξη, διαδραστικές και επικεντρωμένες στον μαθητή μέθοδοι προωθούνται ευρέως στην HRE, καθώς και στην EDC. Τα ακόλουθα είδη της παιδαγωγικής είναι αντιπροσωπευτικά εκείνων που προωθούνται στην HRE:

- βιωματικά και επικεντρωμένα σε δραστηριότητες: εμπλέκουν την προηγούμενη γνώση των μαθητών και προσφέροντας δραστηριότητες που αντλούν από τη γνώση και τις εμπειρίες τους,
- θέτουν προβλήματα: προκαλούν την προηγούμενη γνώση των μαθητών,
- συμμετοχικά: ενθαρρύνουν συλλογικές προσπάθειες στην αποσαφήνιση των εννοιών, την ανάλυση θεμάτων και την υλοποίηση των δραστηριοτήτων,
- διαλεκτικά: απαιτούν οι μαθητές να συγκρίνουν τις γνώσεις τους με εκείνες από άλλες πηγές,
- αναλυτικά: ζητούν από τους μαθητές να σκεφτούν γιατί τα πράγματα είναι έτσι όπως είναι και πώς κατέληξαν να είναι έτσι,
- θεραπευτικά: προωθούν τα ανθρώπινα δικαιώματα στις ενδο-προσωπικές και διαπροσωπικές σχέσεις,
- προσανατολισμένα στη στρατηγική σκέψη: κατευθύνουν τους μαθητές να θέτουν τους δικούς τους στόχους και να σκέφτονται στρατηγικούς τρόπους για να τους επιτύχουν, και
- προσανατολισμένα στον στόχο και τη δράση: επιτρέπουν στους μαθητές να σχεδιάζουν και να οργανώνουν τις δράσεις τους σε σχέση με τους στόχους τους.¹⁴

Η εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα στο πρόγραμμα σπουδών πολλών χωρών διασταυρώνεται με την αγωγή του πολίτη, με τον ένα τρόπο ή τον άλλο, λαμβάνοντας τις βασικές έννοιες της εκπαίδευσης για την ιδιότητα του πολίτη και εφαρμόζοντάς τις πιο καθολικά και κριτικά. Οι γνώσεις σχετικά με βασικές έννοιες και γεγονότα, καθώς και με ζητήματα της πολιτικής (προ)διάθεσης και τις δεξιότητες του πολίτη εφαρμόζονται στους τομείς της παγκόσμιας κοινωνικής ευθύνης, της δικαιοσύνης και της κοινωνικής δράσης.

Επιπλέον, η εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα ενισχύει σαφώς την κοινωνική ευθύνη και τη δράση μεταξύ των μαθητών. Ωστόσο, η HRE κινείται πέρα από την προώθηση της συμμετοχής ως στοιχείο της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας διαχέοντας τέτοιες δράσεις κατά μήκος ενός φάσματος δικαιωμάτων. Η ανάληψη δράσης μπορεί να αποτιμάται εγγενώς ως άσκηση ατομικών δικαιωμάτων. Τέτοιες δράσεις μπορεί επίσης να συμβάλουν καθοριστικά στην αντιμετώπιση της καταπίεσης ή η αδικίας.

Το ευρύ κανονιστικό πλαίσιο της HRE και το ευρύ φάσμα των πιθανών μαθητών έχουν οδηγήσει σε μια μεγάλη ποικιλία ως προς τους τρόπους με τους οποίους έχει εφαρμοστεί η HRE. Αν και η HRE ορίζεται από το καθολικό πλαίσιο των διεθνών (και ορισμένες φορές περιφερειακών) προδιαγραφών, τα ειδικά θέματα και οι εφαρμογές τους εξαρτώνται από τοπικά και εθνικά πλαίσια. Επιπλέον, η εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα στα σχολεία είναι προσαρμοσμένη στην ηλικία των μαθητών και τους όρους των εθνικών / τοπικών εκπαιδευτικών πολιτικών και τα σχολεία.

Τα ζητήματα και το περιεχόμενο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στα σχολικά προγράμματα μπορούν να λάβουν τη μορφή διαθεματικών ζητημάτων που επιβάλλονται από την εκπαιδευτική πολιτική ή μπορούν να ενσωματωθούν σε υφιστάμενα μαθήματα, όπως η ιστορία, η αγωγή του πολίτη, οι κοινωνικές ή οι ανθρωπιστικές επιστήμες. Η HRE απαντάται επίσης σε καλλιτεχνικά προγράμματα και σε μη τυπικές ομάδες ή σε ειδικές εκδηλώσεις που λαμβάνουν χώρα στα σχολεία.

Όπως συνιστά το Συμβούλιο του Ευρωπαϊκού Χάρτη για την Εκπαίδευση για τη Δημοκρατική Ιδιότητα του Πολίτη και την Εκπαίδευση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, αυτές οι εκπαιδευτικές περιοχές συνδέονται στενά μεταξύ τους και αλληλοϋποστηρίζονται. Διαφέρουν στο επίκεντρο και το πεδίο εφαρμογής και όχι

14. ARRC [Asia-Pacific Regional Resource Center for Human Rights Education] (2003), "What is Human Rights Education", *Human Rights Education Pack*, ARRC, Bangkok.

στους στόχους και τις πρακτικές. Η Εκπαίδευση για τη δημοκρατική ιδιότητα του πολίτη επικεντρώνεται κυρίως στα δημοκρατικά δικαιώματα και τις υποχρεώσεις και την ενεργό συμμετοχή, σε σχέση με το πολιτικό, κοινωνικό, οικονομικό, νομικό και πολιτιστικό τομέα της κοινωνίας, ενώ η εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα ασχολείται με το ευρύτερο φάσμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών σε κάθε πτυχή της ζωής των ανθρώπων.

Όπου η HRE και η EDC συνυπάρχουν σε ένα σχολικό περιβάλλον, αλληλοενισχύονται. Η International Education Association (IEA) Civic Education Study εκδόθηκε το 1999, και χρησιμοποίησε δεδομένα που συλλέχτηκαν από 88.000 14χρονους σε 27 χώρες.¹⁵ Πραγματοποιήθηκε μια ανάλυση για να εξεταστούν οι διαφορές μεταξύ των χωρών όσον αφορά τις γνώσεις των μαθητών σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα σε σύγκριση με άλλες μορφές της πολιτικής γνώσης και τις στάσεις των μαθητών σε σχέση με την προώθηση και την άσκηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Η ανάλυση έδειξε ότι οι εμπειρίες των μαθητών σε σχέση με τη δημοκρατία στο σχολείο και με διεθνή θέματα είχαν θετική συσχέτιση με τις γνώσεις τους για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Παράγοντες που θα μπορούσαν να ονομαστούν "δημοκρατία στο σχολείο" είχαν σημασία για τη στάση μεμονωμένων μαθητών σε σχέση με τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η ανάλυση των δεδομένων της IEA επιβεβαίωσε ότι οι μαθητές που έχουν τη μεγαλύτερη έκθεση στην πρακτική των δημοκρατικών ιδεωδών στις τάξεις και τα σχολεία τους είναι πιο πιθανόν να κρατήσουν θετική στάση για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Επιπλέον, οι μαθητές με περισσότερες γνώσεις σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα είχαν πιο συχνή εμπλοκή με διεθνή θέματα και είχαν ισχυρότερα πρότυπα για τη συμμετοχική ιδιότητα του πολίτη, και ήταν πολιτικά πιο αποτελεσματικοί.

Τα σχολεία που με τον ένα ή τον άλλο τρόπο προσφέρουν EDC και HRE εξοπλίζουν τους μαθητές με εφόδια για να γίνουν ενδυναμωμένοι και υπεύθυνοι πολίτες που γνωρίζουν και απολαμβάνουν τα δικαιώματα και τις ελευθερίες τους.

15. Torney-Purta J., Barber C. H. and Wilkenfeld B. (2008), "How Adolescents in Twenty-Seven Countries Understand, Support and Practice Human Rights", *Journal of Social Issues*, 64: 1.

3. Ικανότητες στην EDC/HRE

3.1 «Θα ήθελα οι μαθητές μου να είναι ικανοί να ...»

«Αφού εξασκηθήκαμε σε τεχνικές παρουσίασης, θα ήθελα όλοι οι μαθητές μου να είναι ικανοί να απευθύνονται στην τάξη χωρίς να διαβάζουν από τις σημειώσεις τους».

«Αφού κάναμε έξι μαθήματα πάνω στα βασικά στοιχεία του συντάγματός μας, το λιγότερο που θα περίμενα από όλους τους μαθητές μου είναι να μπορούν να εξηγήσουν πως λειτουργεί το σύστημα εκλογών μας, και ποια κόμματα κυβερνούν αυτή τη στιγμή».

«Πριν από μερικούς μήνες, είχαμε προβλήματα στην τάξη μας με μαθητές που δεν άκουγαν ο ένας τον άλλο σε συζητήσεις και διέκοπταν εκείνους με τους οποίους διαφωνούσαν. Έχουμε μιλήσει πολύ για το δικαίωμά μας στην ελεύθερη έκφραση και ότι αυτό λειτουργεί για όλους μας αν αντιμετωπίζουμε ο ένας τον άλλον με σεβασμό. Μέχρι το τέλος του έτους, ελπίζω ότι οι περισσότεροι μαθητές θα το έχουν κατανοήσει και θα ξέρουν πώς να συμπεριφερθούν σε συζητήσεις».

Αυτά τα παραδείγματα δείχνουν το είδος των σκέψεων που έχουν κατά νου οι εκπαιδευτικοί της EDC/HRE όταν σχεδιάζουν μαθήματα: καθορίζουν στόχους. Αποφασίζουν τι θα πρέπει να είναι σε θέση να κάνουν οι μαθητές τους, και τι είναι στις δυνατότητές τους αν κάνουν μια προσπάθεια: αποφασίζουν ποιους στόχους θα ήθελαν να επιτύχουν οι μαθητές τους, και στη συνέχεια εξετάζουν τη διαδικασία της μάθησης και τις μαθησιακές ανάγκες των μαθητών στο σημείο εκκίνησης - τις δυσκολίες και τις ικανότητες τους, τις δυνάμεις και τις αδυναμίες τους.

Αυτός ο τρόπος σκέψης δεν είναι κάτι νέο για τους εκπαιδευτικούς - είναι μια κοινή πρακτική. Οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί δεν σκέφτονται μόνο το θέμα και την ύλη που διδάσκουν— «Έχω να τελειώσω τον 19ο αιώνα πριν από τις επόμενες σχολικές διακοπές» - αλλά έχουν κατά νου και το είδος της επίδοσης που θα ήθελαν να δουν από τους μαθητές τους.

Στόχοι που εστιάζουν στους μαθητές και στο τι θα πρέπει αυτοί να είναι ικανοί να κάνουν αναφέρονται στις ικανότητες των μαθητών. Στην ενήλικη ζωή, όλοι οι μαθητές θα πρέπει να ανταπεξέλθουν χωρίς έναν δάσκαλο, σύμβουλο ή μέντορα δίπλα τους. Το παραδοσιακό μοντέλο διδασκαλίας - τυπική διδασκαλία, που παρέχει ένα σφικτό πρόγραμμα γνώσεων - κάνει πολύ λίγα για να υποστηρίξει τους μαθητές στο να γίνουν ανεξάρτητοι, με αυτοπεποίθηση και ικανότητα όσον αφορά τις δεξιότητες και τις αξίες / στάσεις.

Τα τρία παραδείγματα δείχνουν επίσης τις διαφορετικές διαστάσεις της ανάπτυξης των ικανοτήτων:

- Η πρώτη - δημιουργία βλεμματικής επαφής με το ακροατήριο και ελεύθερος λόγος - αναφέρεται σε δεξιότητες που δεν είναι ειδικού περιεχομένου, αλλά παρέχουν τα εργαλεία που χρειάζονται μόνιμα οι μαθητές για να κάνουν χρήση κάθε γνώσης και πληροφορίας. Αυτή είναι κατάρτιση δεξιοτήτων ή διδασκαλία «για» τη δημοκρατική ιδιότητα του πολίτη και τα ανθρώπινα δικαιώματα - για να μπορέσουν οι μαθητές να ασκήσουν τα ανθρώπινα δικαιώματά τους και να λάβουν μέρος στη δημοκρατία.
- Η δεύτερη - η κατανόηση των βασικών στοιχείων του εκλογικού συστήματος και ποιος κέρδισε τις προηγούμενες εκλογές και ως εκ τούτου σχημάτισε την παρούσα κυβέρνηση - είναι μια περίπτωση διδασκαλίας «σχετικά με» τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Οι νέοι πολίτες πρέπει να γνωρίζουν ποια ανθρώπινα δικαιώματα - για παράδειγμα, λαμβάνοντας μέρος στις εκλογές - έχουν ενσωματωθεί ως δικαίωμα των πολιτών στο σύνταγμα της χώρας τους και ποιες επιπτώσεις έχει η ψήφος τους στο εκλογικό σύστημα της χώρας τους.
- Τέλος, το τελευταίο παράδειγμα δείχνει τη σημασία των αξιών και στάσεων. Η δημοκρατία βασίζεται σε μια πολιτική κουλτούρα που διαμορφώνεται από τις στάσεις και τις αξίες που τηρούν οι πολίτες, σε αυτή την περίπτωση τον αμοιβαίο σεβασμό και την ανοχή για τις απόψεις με τις οποίες μπορεί να διαφωνούν. Οι μαθητές πρέπει να είναι πρόθυμοι να δεχτούν ότι το δικαίωμά τους στην ελευθερία πρέπει να λαμβάνει υπόψη τα δικαιώματα των άλλων. Ως εκ τούτου, η ελευθερία συνεπάγεται

υποχρεώσεις. Μια κουλτούρα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αντανakλά τόσο την ενδυνάμωση μεμονωμένων μαθητών και των δασκάλων τους, αλλά και την κατανόηση πως μοιραζόμαστε την αμοιβαία ευθύνη να σεβόμαστε τα ανθρώπινα δικαιώματα των άλλων. Οι αξίες μαθαίνονται μέσα από την εμπειρία και με πειστικά πρότυπα - διδασκαλία «μέσω» της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

3.2 Ικανότητες – ένας γενικός ορισμός

Οι ικανότητες αναφέρονται σε ό,τι ένα άτομο είναι σε θέση να κάνει, σε τρία σημεία που αποτελούν τον πυρήνα της ταυτότητας ενός ατόμου:

- τι γνωρίζει ένα άτομο και τι έχει κατανοήσει,
- τις δεξιότητες που καθιστούν ένα άτομο ικανό να χρησιμοποιήσει τις γνώσεις του,
- την επίγνωση και την εκτίμηση των γνώσεων και των δεξιοτήτων που κατέχει ένα άτομο, που έχει ως αποτέλεσμα την προθυμία να χρησιμοποιεί και τις δύο με αυτοπεποίθηση και υπευθυνότητα.

Το τελευταίο σημείο είναι ιδιαίτερα σημαντικό. Δεν θα πρέπει μόνο ο/η εκπαιδευτικός να γνωρίζει τι έχουν τη δυνατότητα να κάνουν οι μαθητές, αλλά πολύ περισσότερο να το γνωρίζουν οι ίδιοι οι μαθητές. Θα πρέπει να ξέρουν τι έχουν στην πνευματική εργαλειοθήκη τους και ποιες είναι οι εργασίες ή τα προβλήματα πάνω στα οποία μπορούν να εφαρμοστούν αυτά τα εργαλεία. Πάνω απ' όλα, χρειάζονται αυτοπεποίθηση για να αποδεχθούν το ρίσκο της αποτυχίας στις διαδικασίες της δια βίου μάθησης.

3.3 Πως μπορούν οι εκπαιδευτικοί να μάθουν τι ικανότητες έχουν οι μαθητές; Ικανότητα και επίδοση

Οι ικανότητες αναφέρονται σε δυνατότητες "μέσα" μας. Επομένως, είναι αόρατες. Τότε πώς μπορούν οι εκπαιδευτικοί να μάθουν τι ικανότητες έχουν οι μαθητές τους;

Ακολουθεί ένα παράδειγμα. Ο Noam Chomsky, γλωσσολόγος, περιέγραψε τη γλωσσική ικανότητα ενός ομιλητή στη μητρική του γλώσσα. Ομιλητές στη μητρική τους γλώσσα δημιουργούν και κατανοούν μόνιμα προτάσεις που δεν έχουν πει ή ακούσει ποτέ πριν. Δεν μπορούμε να δούμε τη γλωσσική ικανότητα, αλλά αντιλαμβανόμαστε την επίδοση του ομιλητή στη μητρική του γλώσσα, και θα πρέπει έτσι να υποθέσουμε ότι υπάρχει η ικανότητά του να επικοινωνεί με ευφράδεια.

Δεν υπάρχει ικανότητα χωρίς κάποια εμφανή επίδοση, αλλά ούτε και κάποιο είδος δράσης χωρίς ικανότητα. Οι εκπαιδευτικοί αξιολογούν την ανάπτυξη των ικανοτήτων των μαθητών τους κρίνοντας την επίδοσή τους - τι είναι ικανοί να κάνουν. Η εργασιοκεντρική μάθηση δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές να εξασκήσουν τις ικανότητές τους, και στους εκπαιδευτικούς να αξιολογήσουν την επίδοση των μαθητών τους και να προσδιορίσουν τις μαθησιακές τους ανάγκες. Αυτό δεν ισχύει μόνο για την EDC/HRE, αλλά για τη νδιδασκαλία και τη μάθηση γενικότερα.

3.4 Ένα μοντέλο μαθητικών ικανοτήτων στην EDC/HRE

Αξιολογούμε την ανάπτυξη των ικανοτήτων ενός μαθητή μέσα από την αντίληψή μας για την επίδοσή του. Οι ικανότητες είναι αόρατες, και μπορούμε να αποκτήσουμε πρόσβαση σε αυτές μόνο από το σχεδιασμό μοντέλων που μας στηρίζουν στον καθορισμό των μαθησιακών στόχων και μας καθοδηγούν την αξιολόγησή των μαθησιακών επιτευγμάτων.

Σε αυτή την έκδοση της EDC/HRE, έχουμε υιοθετήσει το ακόλουθο μοντέλο ικανοτήτων. Αντιστοιχεί στις βασικές αρχές της EDC/HRE - διδασκαλία *μέσω*, *σχετικά με* και *για* τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Στην EDC/HRE, οι μαθητικές ικανότητες περιλαμβάνουν τα παρακάτω:

- πολιτική ανάλυση και κρίση,

- δεξιότητες (Βλ. Μέρος 3 αυτού του βιβλίου),
- ανάληψη δράσης και συμμετοχή στην πολιτική,
- προσωπικές και κοινωνικές ικανότητες.

3.4.1 Ικανότητες πολιτικής ανάλυσης και κρίσης

Η δημοκρατική ιδιότητα του πολίτη απαιτεί από τους πολίτες να κατανοούν τα υπό συζήτηση θέματα, το οποίο με τη σειρά του απαιτεί από τους πολίτες να είναι ενημερωμένοι και ικανοί να αναλύουν τα προβλήματα και τις γραμμές της επιχειρηματολογίας και των συγκρούσεων. Αυτή είναι η γνωστική διάσταση της ανάπτυξης των ικανοτήτων (μάθηση «σχετικά» με πολιτικά ζητήματα).

Χωρίς αυτό το επίπεδο κατανόησης ένας πολίτης είναι εύκολη λεία για τους δημαγωγούς, τους λομππίστες και τους λαϊκιστές, και δεν θα είναι σε θέση να εντοπίσει και να διαπραγματευτεί τα ατομικά ή ομαδικά συμφέροντά του/της. Εξαρτιόμαστε από τα μέσα επικοινωνίας ως πηγές πληροφοριών, και πρέπει να είμαστε σε θέση να τις χρησιμοποιούμε με κριτικό πνεύμα.

Η ανάληψη δράσης στην πολιτική, όπως και αλλού στη ζωή, είναι δυνατή μόνο αν γνωρίζουμε τι θέλουμε να επιτύχουμε. Πρέπει να είμαστε σε θέση να καθορίζουμε τα συμφέροντα και τους στόχους μας, να εξισορροπούμε ανάγκες και επιθυμίες, αξίες και υποχρεώσεις. Η πολιτική είναι μια διαδικασία λήψης αποφάσεων για την επίλυση προβλημάτων και την επίλυση των συγκρούσεων. Δεν υπάρχει η επιλογή να μη ληφθεί μια απόφαση, ενώ οι αποφάσεις δεν είναι δυνατές χωρίς κρίση.

Η αύξηση της πολυπλοκότητας των σύγχρονων κοινωνιών μας θέτει σε δοκιμασία τις ικανότητες της ανάλυσης και κρίσης του «απλού πολίτη». Το να αποδίδουμε προσωπικά χαρακτηριστικά σε πολιτικές συμπεριφορές - εμπιστοσύνη ή δυσπιστία προς τους πολιτικούς ηγέτες - είναι ένας τρόπος για τη μείωση της πολυπλοκότητας. Η εκπαίδευση, όχι μόνο στην EDC/HRE, είναι το κλειδί για να μπορούν οι πολίτες να ενημερώνονται για τις αποφάσεις που τους αφορούν.

3.4.2 Δεξιότητες

Οι μαθητές χρειάζονται ένα σύνολο πνευματικών εργαλείων - δεξιότητες ή τεχνικές - για να αποκτήσουν και να χρησιμοποιήσουν πληροφορίες και να σχηματίσουν τις απόψεις τους ανεξάρτητα και συστηματικά. Αυτά τα εργαλεία επιτρέπουν στους μαθητές:

- να αποκτούν πληροφορίες τόσο από τα μέσα επικοινωνίας όσο και από την εμπειρία από πρώτο χέρι και την έρευνα - τεχνικές που χρησιμοποιούν έντυπα και ηλεκτρονικά μέσα ενημέρωσης, συνεντεύξεις, έρευνα, αναστοχασμό, κ.λπ.,
- να επιλέγουν και να μελετούν πληροφορίες (κονστрукτιβιστική μάθηση) – τεχνικές σχεδιασμού, διαχείρισης χρόνου, ανάγνωσης, σκέψης, καταγραφής,
- να διαμορφώνουν, να παρουσιάζουν, να μοιράζονται, και να υποστηρίζουν τις απόψεις τους – τεχνικές για τη δημιουργία φυλλαδίων, αφισών, εφημερίδων, για Power Point παρουσιάσεις, διαλέξεις, συζητήσεις, αντιπαραθέσεις επιχειρημάτων (debate), κ.λπ. (κοινή κονστрукτιβιστική μάθηση και αποδόμηση),
- να αναστοχάζονται τα αποτελέσματα και τις διαδικασίες μάθησης και εφαρμογής.

Σε ένα μεγάλο βαθμό, αυτές οι δεξιότητες είναι απαραίτητες όχι μόνο στην EDC/HRE, αλλά στο σχολείο στο σύνολο του. Προετοιμάζουν τους μαθητές για πιο προηγμένες ακαδημαϊκές σπουδές και για εξειδικευμένες θέσεις εργασίας. Ως εκ τούτου, η διαθεματική εκπαίδευση σε αυτές τις τυπικές, μη ειδικού περιεχομένου δεξιότητες καθίσταται τόσο αναγκαία όσο και δυνατή.

3.4.3 Ανάληψη δράσης

Στην EDC/HRE, η εξάσκηση σε τυπικές δεξιότητες υποστηρίζει τη μάθηση για τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα, αλλά δεν αρκεί. Η EDC/HRE αντιλαμβάνεται το σχολείο ως μια μικρο-κοινότητα στην οποία οι μαθητές μαθαίνουν πώς να συμμετέχουν στην κοινωνία και την πολιτική μέσα από πρακτική εμπειρία. Μερικές από τις ικανότητες στις οποίες εκπαιδεύονται στο σχολείο περιλαμβάνουν:

- να αναστοχάζονται τις επιθυμίες και τις ανάγκες τους, να αποσαφηνίζουν και να προωθούν τα συμφέροντά τους,
- να ψηφίζουν, να λαμβάνουν μέρος στις εκλογές ως ψηφοφόροι ή υποψήφιοι (αντιπρόσωποι της τάξης),
- να διαπραγματεύονται και να λαμβάνουν αποφάσεις,
- να επηρεάζουν τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων μέσω ευαισθητοποίησης, ομάδων πίεσης και συλλογικής δράσης,
- να κατανοούν και να εκτιμούν την ανάγκη για ένα πλαίσιο κανόνων και κυρώσεων.

Η EDC/HRE, και το σχολείο στο σύνολό του, διαδραματίζουν αποφασιστικό ρόλο στην παροχή τέτοιων ευκαιριών μάθησης στους μαθητές ώστε να συνεισφέρουν στις κοινότητές τους. Ωστόσο, στην αξιολόγηση των επιδόσεων και την ανάπτυξη των ικανοτήτων τους, το σχολείο έχει τα όριά του. Ο κρίσιμος τομέας της μεταβίβασης βρίσκεται πέρα από το σχολείο, στην κοινωνία στο σύνολό της, και εκτείνεται στην ενήλικη ζωή. Στη συνέχεια, γίνεται δύσκολο, αν όχι αδύνατο, να συνδεθούν τα μαθησιακά αποτελέσματα με τη συνεισφορά του σχολείου.

3.4.4 Προσωπικές και κοινωνικές ικανότητες

Ίσως η έννοια των ικανοτήτων να είναι κάπως "τραβηγμένη" όταν αναφέρεται στη διάσταση των αξιών και στάσεων. Από την άλλη πλευρά, είναι η επίδοση, ο τρόπος που συμπεριφέρονται οι μαθητές, αυτό που μετράει, και η συμπεριφορική προδιάθεση μπορεί να θεωρηθεί ως ικανότητα. Αυτή η διάσταση της ανάπτυξης των ικανοτήτων αντιστοιχεί στη μάθηση «μέσω» της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Περιλαμβάνει τα ακόλουθα:

- αυτογνωσία και αυτοεκτίμηση,
- ενσυναίσθηση,
- αμοιβαίος σεβασμός,
- εκτίμηση της ανάγκης για συμβιβασμό,
- υπευθυνότητα,
- εκτίμηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ως ένα σύνολο κοινών αξιών για την υποστήριξη της ειρήνης, της δικαιοσύνης και της κοινωνικής συνοχής.

3.5 Οι ικανότητες των εκπαιδευτικών στην EDC/HRE

Στην EDC/HRE, οι εκπαιδευτικοί χρειάζονται ειδικές ικανότητες για να προσφέρουν στους μαθητές τους τις κατάλληλες ευκαιρίες μάθησης.

Η εργαλειοθήκη για τους εκπαιδευτικούς περιλαμβάνει ένα εργαλείο για την υποστήριξη των εκπαιδευτικών στον καθορισμό των στόχων με βάση τις ικανότητες στην EDC/HRE, σύμφωνα κατά πολύ με την κατεύθυνση που αναφέρθηκε στην εισαγωγή αυτού του κεφαλαίου. Για περαιτέρω πληροφορίες, παρακαλούμε ανατρέξτε στην έκδοση του Συμβούλιο της Ευρώπης: *How all teachers can support citizenship and human rights education: a framework for the development of competences* (Strasbourg, 2009).

4. «Δημιουργούμε τον κόσμο στο μυαλό μας»: κονστρουκτιβιστική μάθηση στην EDC/HRE¹⁶

Όταν διαβάζουμε μια ιστορία σε ένα βιβλίο, δημιουργούμε κάτι σαν ταινία στο μυαλό μας. Προσθέτουμε λεπτομέρειες και σκηνές που ο συγγραφέας υπαινίσσεται ή αφήνει έξω, και μπορούμε να φανταστούμε ακόμη και τα πρόσωπα των χαρακτήρων. Μερικά μυθιστορήματα γοητεύουν τόσο έντονα τη φαντασία μας που απογοητευόμαστε αν ποτέ παρακολουθήσουμε μια «πραγματική» ταινία βασισμένη στην ιστορία. Η φαντασία μας είχε δημιουργήσει μια πολύ καλύτερη, που είναι και μοναδική, αφού το μυαλό του κάθε αναγνώστη παράγει μια διαφορετική "ταινία".

Αυτό είναι ένα παράδειγμα της ικανότητάς μας να «δημιουργούμε τον κόσμο στο μυαλό μας». Ο κόσμος που ζούμε είναι ο κόσμος όπως τον αντιλαμβανόμαστε - αποτελείται από τις εικόνες, τις εμπειρίες, τις έννοιες και τις κρίσεις που έχουμε δημιουργήσει για αυτόν. Όπως οι μαθητές, οι άνθρωποι θέλουν να βγάλουν νόημα από αυτό που ακούν ή διαβάζουν - θέλουν να το καταλάβουν. Ένας ερευνητής του εγκεφάλου χαρακτήρισε τον ανθρώπινο εγκέφαλο ως "μηχανή που αναζητά νόημα". Πράγματα που δεν βγάζουν νόημα, πρέπει να διευθετηθούν με κάποιο τρόπο. Εάν λείπουν πληροφορίες, θα πρέπει είτε να τις βρούμε με κάποιο τρόπο, ή να καλύψουμε το κενό μαντεύοντας.¹⁷

Μετά από κάποια εμπειρία, οι εκπαιδευτικοί συνειδητοποιούν πως όταν δίνουν μια διάλεξη, κάθε μαθητής λαμβάνει και θυμάται ένα διαφορετικό μήνυμα. Μερικοί μαθητές θα θυμούνται ακόμα την πληροφορία όταν θα είναι ενήλικες επειδή τους γοήτευσε τόσο πολύ, άλλοι μπορεί να την έχουν ξεχάσει το επόμενο πρωί διότι δεν σχετίζεται με κάποια δομή γνώσης ή αξίας που έχουν. Από την κονστρουκτιβιστική σκοπιά, το τι συμβαίνει στο μυαλό των μαθητών είναι σημαντικό.

Ο κονστρουκτιβισμός αντιλαμβάνεται τη μάθηση ως μια ιδιαίτερα εξατομικευμένη διαδικασία:

- Οι μαθητές κατασκευάζουν, ανασχηματίζουν ή δημιουργούν δομές νοήματος. Οι νέες πληροφορίες συνδέονται με αυτό που ο μαθητής ήδη γνωρίζει ή έχει κατανοήσει.
- Οι μαθητές έρχονται σε μια τάξη EDC/HRE με τις προσωπικές τους βιογραφίες και εμπειρίες.
- Το φύλο, η τάξη, η ηλικία, η εθνική καταγωγή ή οι θρησκευτικές πεποιθήσεις και άλλες ταυτότητες μπορούν να επηρεάσουν τις απόψεις ενός μαθητή.
- Διαθέτουμε διάφορες μορφές νοημοσύνης που πηγαίνουν πολύ πέρα από τη συμβατική αντίληψη ότι κάποιος είναι καλός στα μαθηματικά ή τις γλώσσες.¹⁸
- Δεν υπάρχουν απόλυτες προδιαγραφές για την προσωπική ή πολιτική συνάφεια.

Η κονστρουκτιβιστική μάθηση μπορεί να διαφοροποιεί περαιτέρω σε τρεις υποκατηγορίες, και ο/η εκπαιδευτικός παίζει έναν σημαντικό ρόλο στην υποστήριξή τους.

4.1 Οι μαθητές «κατασκευάζουν» το νόημα – ανακαλύπτουν και δημιουργούν κάτι καινούργιο

Οι εκπαιδευτικοί μπορούν να υποστηρίξουν τον μαθητή τους, μεταξύ άλλων:

- δημιουργώντας ευκαιρίες μάθησης,
- σχεδιάζοντας ενδιαφέρουσες εργασίες,

16. Για μια πληρέστερη θεώρηση του θέματος, βλ. Τόμος IV σε αυτή τη σειρά.

17. Βλ. Gollob R. and Krapf P. (επιμ.) (2008), EDC/HRE Τόμος III, Μέρος 1, Ενότητα 1, *Σtereότυπα και Προκαταλήψεις. Τι είναι ταυτότητα; Πώς βλέπω τους άλλους, και εκείνοι εμένα;*, Strasbourg, σσ. 21.

18. Βλ. τη δουλειά του Howard Gardner's για τις πολλαπλές νοημοσύνες.

- παρέχοντας διδασκαλία μέσα από τα μέσα επικοινωνίας και επιπλέον πληροφορίες (διαλέξεις) που αντιπροσωπεύουν τα αντικείμενα μάθησης,
- παρέχοντας ενθάρρυνση και υποστήριξη για την αυτοεκτίμηση του μαθητή.

4.2 Οι μαθητές «ανακατασκευάζουν» ό, τι έχουν μάθει – το εφαρμόζουν και το δοκιμάζουν

Σε μεγάλο βαθμό, όλοι δημιουργούμε τέτοιες εφαρμογές, αλλά στο σχολείο τις παρέχει ο/η εκπαιδευτικός μέσω, μεταξύ άλλων:

- της παροχή ευκαιριών για ανταλλαγή, παρουσίαση και συζήτηση,
- των τυπικών εξετάσεων και της αξιολόγησης,
- της παροχής ή της απαίτησης για portfolio ,
- του σχεδιασμού ενδιαφερουσών εργασιών, όπως για παράδειγμα project.

4.3 Οι μαθητές «αποδομούν», ή ασκούν κριτική στα δικά τους αποτελέσματα ή ο ένας του άλλου

Χωρίς αυτό το στοιχείο της κριτικής αναθεώρησης και δοκιμής κάθε προσπάθεια μάθησης θα είχε καταστεί άνευ αντικειμένου για την κοινωνία, και για τους ίδιους τους μαθητές. Εδώ, η μάθηση έχει και μια κοινωνική διάσταση.

5. Επαγγελματική δεοντολογία των εκπαιδευτικών της EDC/HRE: τρεις αρχές

Αν οι μαθητές έρχονται σε μια τάξη EDC/HRE με τις δικές τους απόψεις και φεύγουν από αυτή με την άποψη του εκπαιδευτικού, αυτό αποτελεί συνήθως ένδειξη κάποιου προβλήματος. Οι εκπαιδευτικοί της EDC/HRE πρέπει να φροντίσουν να μην πιέζουν τους μαθητές τους να υιοθετήσουν ορισμένες απόψεις ή αξίες που πρεσβεύουν προσωπικά οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί. Τα σχολεία είναι δημόσια ιδρύματα, και οι γονείς καθώς και η κοινωνία στο σύνολό της αναμένουν οι εκπαιδευτικοί να μην καταχρώνται την εξουσία τους για να κατηχούν τους μαθητές.

Η επαγγελματική δεοντολογία των εκπαιδευτικών της EDC/HRE είναι ως εκ τούτου ζωτικής σημασίας για την επιτυχία, και την αιτιολόγηση ακόμη της EDC/HRE ως μέρος του σχολικού προγράμματος. Μπορεί να συνοψιστεί υπό τις ακόλουθες τρεις αρχές, που προέρχονται από μια συζήτηση για το θέμα αυτό στη Γερμανία κατά τη δεκαετία του 1970.¹⁹

5.1 Αρχή της μη-κατήχησης

Ο/η εκπαιδευτικός δεν πρέπει με κανένα τρόπο να προσπαθεί να κατηχεί τους μαθητές κάνοντάς τους να υιοθετήσουν μια επιθυμητή γνώμη, για παράδειγμα, από πλευράς πολιτικής ορθότητας. Ως εκ τούτου, ο/η εκπαιδευτικός δεν πρέπει να διακόπτει ή να "συνθλίβει" κάποιον μαθητή με ανώτερες επιχειρηματολογίες. Αντίθετα, οι μαθητές θα πρέπει να κρίνουν ελεύθερα χωρίς καμία παρεμβολή ή παρεμπόδιση. Οποιαδήποτε προσπάθεια από τον/την εκπαιδευτικό να κατηχήσει τους μαθητές είναι ασυμβίβαστη με την EDC/HRE και τον στόχο της να εκπαιδεύει πολίτες οι οποίοι είναι ικανοί και πρόθυμοι να συμμετάσχουν σε μια ανοικτή κοινωνία και μια ελεύθερη, πλουραλιστική δημοκρατία.

5.1.1 Πρακτικές επιπτώσεις

Ο/η εκπαιδευτικός θα πρέπει, ως εκ τούτου να προεδρεύει στις συζητήσεις στις τάξεις EDC/HRE, αλλά να μη λαμβάνει μέρος σε αυτές. Από την άλλη πλευρά, αν οι μαθητές ρωτήσουν τον/την εκπαιδευτικό τους για την άποψή του για ένα θέμα, συμβουλευόμαστε τον/την εκπαιδευτικό να την εκφράσει. Οι μαθητές γνωρίζουν ότι ως πολίτης, ο/η εκπαιδευτικός έχει μια προσωπική πολιτική άποψη, όπως κάθε άλλος πολίτης, και πολύ συχνά ενδιαφέρονται να την ακούσουν. Στη συνέχεια, ο/η εκπαιδευτικός θα πρέπει να καταστήσει σαφές ότι δεν μιλάει μέσα από έναν επαγγελματικό ρόλο, αλλά ως πολίτης. Πράγματι, ο μαθητής μπορεί να θεωρήσει ότι είναι κάπως παράξενο αν ο/η εκπαιδευτικός της EDC/HRE παραμένει πολιτικά ουδέτερος, ενώ οι μαθητές αναμένεται μόνιμα να εκφράζουν τις απόψεις τους.

Ένας/μία εκπαιδευτικός αφοσιωμένος στα ανθρώπινα δικαιώματα μπορεί κάλλιστα να υποφέρει αν ένας μαθητής εκφράζει απόψεις που δείχνουν τάσεις ρατσισμού, εθνικισμού ή οποιοδήποτε άλλο είδος φονταμενταλισμού. Ο/η εκπαιδευτικός θα πρέπει να απέχει από το να κατακλύσει τους εν λόγω μαθητές με ανώτερες επιχειρηματολογίες, αλλά μάλλον να προσπαθήσει να κατανοήσει γιατί ένα νεαρό άτομο έχει υιοθετήσει μια τέτοια γραμμή σκέψης και να βρει τρόπους να προκαλέσει τους μαθητές να σκεφτούν διαφορετικά και με μη συμβατικούς τρόπους.

5.2 Αρχή της συζήτησης για αμφιλεγόμενα θέματα

Ό, τι είναι αμφιλεγόμενο θέμα στην επιστήμη ή την πολιτική πρέπει να παρουσιάζεται ως τέτοιο στις τάξεις EDC/HRE. Η αρχή αυτή είναι στενά συνδεδεμένη με εκείνη της μη-κατήχησης: αν οι διαφορετικές απόψεις παραλείπονται και οι εναλλακτικές επιλογές αγνοούνται, η EDC/HRE είναι στο δρόμο για κατήχηση. Οι τάξεις EDC/HRE θα πρέπει να επιτρέπουν την πολυπλοκότητα, την αντιπαράθεση ακόμα και τις αντιφάσεις. Για παράδειγμα, παρόλο που τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι οικουμενικά, τα ατομικά δικαιώματα μπορούν στην πραγματικότητα να συγκρούονται το ένα με το άλλο.

Σε μια πλουραλιστική κοινωνία, η διαφωνία, οι διαφορετικές αξίες και τα ανταγωνιστικά συμφέροντα είναι ο κανόνας, όχι η εξαίρεση, και ως εκ τούτου οι μαθητές πρέπει να μάθουν πώς να αντιμετωπίζουν την

19. Βλ. "Der Beutelsbacher Konsens" (www.lpb-bw.de).

αντιπαράθεση. Στη δημοκρατία, ο διάλογος και η συζήτηση είναι τα μέσα για την επίλυση των προβλημάτων και την επίλυση των συγκρούσεων. Η συμφωνία και ένας ορισμένος βαθμός αρμονίας μέσω συμβιβασμού είναι το αποτέλεσμα διαπραγμάτευσης. Η αναγκαστική συμφωνία χωρίς ανοικτή συζήτηση υπονοεί απλά καταστολή.

5.2.1 Πρακτικές επιπτώσεις

Στην EDC/HRE, ο/η εκπαιδευτικός πρέπει κατά συνέπεια να παρουσιάζει τουλάχιστον δύο απόψεις για ένα θέμα. Μια ισορροπία (για παράδειγμα, στην έκταση των κειμένων) είναι σημαντική.

Στις συζητήσεις στην ολομέλεια, ο/η εκπαιδευτικός πρέπει να επιδοκιμάζει τις διαφορετικές απόψεις μεταξύ των μαθητών. Εάν κάποια θέση εκφράζεται μόνο από μια μειοψηφία - ή ακόμα και από κανέναν μαθητή - ο/η εκπαιδευτικός θα πρέπει να υιοθετεί αυτή την άποψη χάριν συζητήσεως, δηλώνοντας σαφώς ότι παίζει έναν ιδιαίτερο ρόλο ο οποίος και δεν εκφράζει την προσωπική του άποψη. Ο/η εκπαιδευτικός θα πρέπει να φροντίζει να προσαρμόζει την ισχύ της επιχειρηματολογίας του σ' αυτή των μαθητών.

5.3 Ενδυναμώνουμε τους μαθητές για να προωθούν τα συμφέροντά τους

Οι μαθητές πρέπει να είναι σε θέση να αναλύουν μια πολιτική κατάσταση, να προσδιορίζουν τα συμφέροντά τους, και να βρίσκουν τρόπους και μέσα για να επηρεάζουν μια τέτοια κατάσταση υπέρ των συμφερόντων τους. Ο στόχος αυτός απαιτεί από τους μαθητές να είναι καλά εκπαιδευμένοι σε δεξιότητες και ικανότητες για ανάληψη δράσης και συμμετοχή. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μόνο εφόσον τηρούνται οι άλλες δύο αρχές της μη-κατήχησης και της συζήτησης για αμφιλεγόμενα θέματα. Η αρχή αυτή δεν πρέπει να παρερμηνευθεί ως ενθάρρυνση του εγωισμού και παραμέληση της υπευθυνότητας. Κάθε κοινότητα στηρίζεται σε αυτές τις αξίες, αλλά η ουσία εδώ είναι ότι ο/η εκπαιδευτικός δεν πρέπει να αποθαρρύνει τους μαθητές από την προώθηση των συμφερόντων τους καλώντας τους να τηρούν τα καθήκοντα και τις υποχρεώσεις τους.

5.3.1 Πρακτικές επιπτώσεις

Το σχολείο είναι μια μικρο-κοινωνία όπου οι μαθητές μαθαίνουν πώς να συμμετέχουν. Αυτό μπορεί να γίνει με πολλούς τρόπους, ξεκινώντας στην τάξη, επιτρέποντας στους μαθητές να επιλέξουν τα θέματα που τους ενδιαφέρουν και να συμμετάσχουν στον σχεδιασμό του μαθήματος, και περιλαμβάνει πιο προηγμένες μορφές όπως η δημοκρατική σχολική διοίκηση (διδασκαλία μέσω της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων) και η ανάληψη δράσης.

Η εργασιοκεντρική μάθηση και η μάθηση με στόχευση σε συγκεκριμένα προβλήματα υποστηρίζουν τους μαθητές στην ανάπτυξη των ικανοτήτων τους για ανεξάρτητη κρίση και λήψη αποφάσεων.

6. Βασικές έννοιες στην EDC/HRE

6.1 Γιατί χρειαζόμαστε βασικές έννοιες στην EDC/HRE;

Αντιλαμβανόμαστε την EDC/HRE σαν μια διαδικασία κονστρουκτιβιστικής μάθησης.²⁰ Οι μαθητές δημιουργούν ή κατασκευάζουν νόημα και κατανόηση συνδέοντας πληροφορίες με έννοιες. Η μάθηση και η σκέψη λαμβάνει χώρα στα επίπεδα του συγκεκριμένου και του αφηρημένου. Η αφηρημένη σκέψη βασίζεται σε έννοιες. Χωρίς αναφορά σε ένα κοινό σύνολο εννοιών τους ορισμούς των οποίων καταλαβαίνουμε και έχουμε συμφωνήσει, καμία ανταλλαγή ιδεών, ή αντιπαράθεση απόψεων, ή συζήτηση ή κρίση δεν θα ήταν δυνατή.

Οι έννοιες είναι επομένως απαραίτητες, τόσο για την κονστρουκτιβιστική μάθηση όσο τελικά και για τη λήψη πολιτικών αποφάσεων. Ποιες έννοιες, επομένως, θα πρέπει να επιλέξουμε; Ζούμε σε πλουραλιστικές κοινωνίες, πράγμα που σημαίνει ότι τα άτομα και οι ομάδες προωθούν διαφορετικά ή ακόμη και αντικρουόμενα συμφέροντα και αξίες. Επιπλέον, η φιλοσοφία και η κοινωνική επιστήμη περιλαμβάνουν διαφορετικές προσεγγίσεις, ακόμη και αμφιλεγόμενες. Ως εκ τούτου, είναι αδύνατο να πάρουμε ένα σύνολο βασικών εννοιών από μία μόνο πηγή. Στην κονστρουκτιβιστική μάθηση, με έμφαση στην ανάπτυξη των ικανοτήτων, οι έννοιες είναι απαραίτητες. Ως εκ τούτου, μοντέλα εννοιών στην εκπαίδευση για την ιδιότητα του πολίτη βρίσκονται υπό συζήτηση. Πιστεύουμε ότι το μοντέλο μας είναι μία πιθανή προσέγγιση.

Έχουμε επιλέξει το παρακάτω σύνολο εννέα βασικών εννοιών, επειδή αφορούν τόσο την εμπειρία των μαθητών σε μια μικρο-κοινωνία όσο και την πολιτική κοινότητα ως σύνολο:

- ταυτότητα,
- ετερότητα και πλουραλισμός,
- υπευθυνότητα,
- σύγκρουση,
- κανόνες και δίκαιο,
- κυβέρνηση και πολιτική,
- ισότητα,
- ελευθερία,
- μέσα επικοινωνίας.

Οι βασικές έννοιες δημιουργούν ένα σπειροειδές πρόγραμμα σπουδών, καθώς η εστίαση στα βιβλία αλλάζει από τη σχολική κοινότητα (επίπεδο πρωτοβάθμιας, Βιβλίο II) στην πολιτική κοινότητα (επίπεδο λυκείου, Βιβλίο IV), με το Βιβλίο III να περιλαμβάνει πλευρές και των δύο (βλ. Μέρος 1, Κεφάλαιο 4, στο παρόν βιβλίο). Οι έννοιες της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων - οι βασικές έννοιες της EDC/HRE - διαπερνούν όλες τις εννέα βασικές έννοιες. Έχουν εξεταστεί σε ξεχωριστά κεφάλαια σε αυτό το εγχειρίδιο. Όλες οι βασικές έννοιες μπορούν και πρέπει να συνδεθούν με περαιτέρω έννοιες και κατηγορίες, ανάλογα με το επίπεδο της ηλικίας των μαθητών και το γνωστικό αντικείμενο. Και τα τρία βιβλία περιλαμβάνουν εννέα πρότυπες ενότητες τεσσάρων μαθημάτων η καθεμία, που εξετάζουν το ίδιο σύνολο βασικών εννοιών. Το κάνουν αυτό με διαφορετικούς τρόπους δείχνοντας πως η ίδια έννοια μπορεί να προσαρμοστεί στο επίπεδο κατανόησης των μαθητών καθώς και σε διαφορετικούς ηλικιακά μαθητές. Αν δύο ή τρία βιβλία συνδυαστούν με αυτό τον τρόπο (κάθετα), είναι δυνατή μια κονστρουκτιβιστική μαθησιακή διαδικασία που καθοδηγείται και υποστηρίζεται από μια συγκεκριμένη βασική έννοια. Την ίδια στιγμή, οι βασικές έννοιες συνδέονται οριζόντια σχηματίζοντας ένα δίκτυο

20. Βλ. Κεφάλαιο 3 για την κονστρουκτιβιστική μάθηση στο Μέρος 1 του παρόντος βιβλίου.

κατανόησης. Μια πρόχειρη ένδειξη των πιθανών συνδέσμων είναι σε τι διαστάσεις της πολιτικής²¹ αναφέρονται.

6.2 Η ουσία των βασικών εννοιών

Αυτή η ενότητα περιγράφει εν συντομία την ουσία των εννέα βασικών εννοιών σε αυτή την έκδοση της EDC/HRE, εξετάζοντας τη σημασία τους για την EDC/HRE σε μικροοικονομικό και μακροοικονομικό επίπεδο (το σχολείο και η πολιτική κοινότητα).

6.2.1 Ταυτότητα

Όπως τα φυσικά δικαιώματα, τα ανθρώπινα δικαιώματα εστιάζουν στο άτομο. Όλα τα ανθρώπινα όντα είναι προικισμένα με ανθρώπινη αξιοπρέπεια και το δικαίωμα να ζουν ελεύθερα και να απολαμβάνουν τα δικαιώματά τους, χωρίς διακρίσεις. Το κράτος εξυπηρετεί το άτομο και όχι το αντίστροφο. Η προσωπική ελευθερία παρέχει στα άτομα το δικαίωμα να αναπτύξουν την προσωπικότητά τους ελεύθερα, συμπεριλαμβανομένων των βασικών επιλογών στη ζωή, όπως οι αξίες, οι συνεργάτες, τα επαγγέλματα, και η απόκτηση παιδιών. Στη σύγχρονη κοσμική κοινωνία, αυτή η ελευθερία είναι μια πρόκληση, καθώς η αποδυνάμωση των δεσμών και των παραδόσεων (οικογένεια, θρησκεία, κ.λπ.) συνεπάγεται επιλογές. Οι επιλογές μας επηρεάζουν τους άλλους και το αντίστροφο, και ως εκ τούτου, στη διαμόρφωση της ταυτότητας μας φέρουμε επίσης ευθύνες. Στη σχολική κοινότητα, οι μαθητές μοιράζονται τις εμπειρίες τους και εργάζονται για τις επιλογές ζωής που όλοι οι νέοι πρέπει να κάνουν, όπως η περαιτέρω εκπαίδευση και η επαγγελματική σταδιοδρομία.

Η έννοια της ταυτότητας είναι στενά συνδεδεμένη με την ετερότητα και τον πλουραλισμό, την ελευθερία, την ισότητα και την υπευθυνότητα.

6.2.2 Ετερότητα και πλουραλισμός

Οι σύγχρονες κοινωνίες είναι πλουραλιστικές κοινωνίες. Τα άτομα που ασκούν το ανθρώπινο δικαίωμα στην ελευθερία θα παράγουν κυριολεκτικά τον πλουραλισμό - ένα πλήθος ατομικών ταυτοτήτων με διαφορετικές επιλογές στον τρόπο ζωής, τις προτεραιότητες και τα συμφέροντα, που περιορίζονται ή υποστηρίζονται, ανάλογα με την περίπτωση, από τους διαθέσιμους υλικούς πόρους - το εισόδημα και την περιουσία. Η ετερότητα περιλαμβάνει διαφορές με βάση το φύλο, την εθνική καταγωγή, την τάξη, την ηλικία, τον τύπο του μαθητή, την περιοχή, τις θρησκευτικές πεποιθήσεις και τις αξίες. Οι πλουραλιστικές κοινωνίες θέτουν την πρόκληση: τι σύνολο αξιών μπορούν τα μέλη μιας κοινότητας να αποδεχτούν; Η σταθερότητα των κοινοτήτων που βασίζονται στα ανθρώπινα δικαιώματα εξαρτάται από τις συνθήκες που τα δημοκρατικά κράτη δεν μπορούν να εξασφαλίσουν (το δίλημμα ελευθερία - σταθερότητα). Το ίδιο ισχύει και στο σχολείο, όπου οι μαθητές θα πρέπει να μάθουν να αντιλαμβάνονται και να αντιμετωπίζουν τη διαφορετικότητα και τον πλουραλισμό ως πρόκληση - που συνδυάζει τα προβλήματα και τους κινδύνους με τις ευκαιρίες.

Η έννοια της ετερότητας και του πλουραλισμού είναι στενά συνδεδεμένη με την κυβέρνηση και την πολιτική, την ελευθερία, τη σύγκρουση και την υπευθυνότητα.

6.2.3 Υπευθυνότητα

Την ελευθερία πρέπει να την απολαμβάνουν όλοι, και ως εκ τούτου, ο καθένας πρέπει να αποδεχθεί ορισμένα όρια. Αυτό αρχίζει, για παράδειγμα, με ένα ίσο μερίδιο χρόνου ομιλίας και προσοχής σε κάθε μαθητή στην τάξη. Σε κοινωνίες που βασίζονται στο ελεύθερο εμπόριο και τον ανταγωνισμό, η άνιση κατανομή του εισοδήματος και της ευημερίας οδηγεί σε άνιση κατανομή των ευκαιριών για την άσκηση της ελευθερίας. Στη δημοκρατία, η αρχή της πλειοψηφίας πρέπει να εξισορροπείται με την προστασία των δικαιωμάτων της μειοψηφίας για τη διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής.

Η ελευθερία και η ισότητα μπορεί να είναι δύσκολο να εξισορροπηθούν. Ένας τρόπος για να

21. Για περισσότερες πληροφορίες πάνω στις τρεις διαστάσεις της πολιτικής, βλ. τον φάκελο εργασίας σε αυτό το βιβλίο: *Πώς μπορώ να χειριστώ το θέμα της πολιτικής στις τάξεις της EDC/HRE;*.

συμβιβαστούν είναι μέσω της ατομικής ευθύνης. Ο άλλος είναι μέσω της δεσμευτικής λήψης πολιτικών αποφάσεων. Και οι δύο τρόποι είναι αναγκαίοι, καθώς ο καθένας έχει τα όριά του. Οι νόμοι δεν μπορούν να αναλάβουν τη διεύθυνση του κάθε περιστατικού στην καθημερινή ζωή, και δεν είναι ούτε εφικτό ούτε επιθυμητό να παρακολουθούνται και να ελέγχονται πλήρως οι ζωές μας από την κρατική εξουσία. Μια κοινότητα βασισμένη στα ανθρώπινα δικαιώματα βασίζεται στην προθυμία και την ικανότητά μας να αναλαμβάνουμε την ευθύνη για τη συμπεριφορά μας και τις ανάγκες των άλλων.

Η υπευθυνότητα είναι στενά συνδεδεμένη με την ελευθερία, την ισότητα, την ταυτότητα, τους κανόνες και το δίκαιο, και τη σύγκρουση.

6.2.4 Σύγκρουση

Οι διαφορές απόψεων, οι αντικρουόμενες ανάγκες, τα συμφέροντα και οι συγκρούσεις είναι μέρος της ζωής του ανθρώπου, και ιδιαίτερα στις πλουραλιστικές κοινωνίες. Πολλοί άνθρωποι θεωρούν τη σύγκρουση ως κάτι επιβλαβές, που στέκεται εμπόδιο στον δρόμο της αρμονίας, και κατά συνέπεια πρέπει να αποφεύγεται ή ακόμη και να καταστέλλεται. Ωστόσο, δεν είναι η σύγκρουση αυτή καθαυτή επιβλαβής, αλλά αντίθετα κάποιοι τρόποι αντιμετώπισής της. Στην EDC/HRE οι μαθητές πρέπει να μάθουν ότι μέσα σε ένα πλαίσιο διαδικαστικών κανόνων, με την υποστήριξη μιας πολιτικής κουλτούρας αμοιβαίου σεβασμού, υπάρχει χώρος για άφθονη διαφωνία και επιχειρηματολογία. Τα άτομα και οι ομάδες μπορούν, και μάλιστα πρέπει, να αρθρώνουν τα συμφέροντά τους για να εξασφαλίσουν έτσι ότι θα ληφθούν υπόψη. Κατά τις συζητήσεις και τις διαπραγματεύσεις που θα ακολουθήσουν, όμως, όλες οι πλευρές θα πρέπει να είναι έτοιμες να διαπραγματευτούν για συμβιβασμό. Χωρίς αυτή τη διαλεκτική ή επικοδομητική στάση έναντι των ιδίων συμφερόντων κάποιου, κανένας συμβιβασμός δε θα ήταν δυνατός.

Κατά κανόνα, οποιαδήποτε σύγκρουση για την κατανομή των πόρων που μπορεί να αποτυπωθεί σε ποσό ή ποσοστό μπορεί να λυθεί με συμβιβασμό. Από την άλλη πλευρά, σε συγκρούσεις που αφορούν ιδεολογία, αξίες ή ακόμη και εθνική καταγωγή, μια λύση με συμβιβασμό είναι αδύνατη. Μια κουλτούρα πολιτισμένης, δηλαδή, μη βίαιης επίλυσης συγκρούσεων με βάση τον αμοιβαίο σεβασμό είναι ως εκ τούτου απαραίτητη για τη δημοκρατική ιδιότητα του πολίτη. Η σύγκρουση προκύπτει στο σχολείο όπως και σε κάθε άλλο χώρο εργασίας ή της κοινότητας, και δίνει στους μαθητές την ευκαιρία να μάθουν πώς να επιλύουν τις συγκρούσεις ειρηνικά και να μην τις φοβούνται.

Η σύγκρουση είναι στενά συνδεδεμένη με την ετερότητα και τον πλουραλισμό, την κυβέρνηση και την πολιτική, τους κανόνες και το δίκαιο και την υπευθυνότητα.

6.2.5 Κανόνες και δίκαιο

Οι νόμοι παρέχουν το τυπικό θεσμικό πλαίσιο για τις δημοκρατικές κοινότητες που βασίζονται στα ανθρώπινα δικαιώματα. Κατά κανόνα, όλοι αναμένεται να υπακούουν στο νόμο, διότι έχει περάσει από τον κανόνα της πλειοψηφίας. Αυτό γίνεται συνήθως μέσω κοινοβουλευτικής ψηφοφορίας, η οποία με τη σειρά της βασίζεται σε πλειοψηφίες στις γενικές εκλογές, αλλά μπορεί επίσης να γίνει με δημοψήφισμα. Οι νόμοι προορίζονται να αντικατοπτρίζουν και να προστατεύουν τα ανθρώπινα δικαιώματα και να θέτουν διαδικαστικούς κανόνες για την επίλυση των συγκρούσεων και τις πολιτικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Οι κανόνες εξυπηρετούν τους ίδιους σκοπούς, αλλά δημιουργούνται από άλλους φορείς, και μπορούν να υπάρχουν σε γραπτή ή άγραφη μορφή.

Αναμένεται όλοι να υπακούμε στους νόμους, αλλά τι γίνεται όταν θεωρούμε πως η νομοθεσία είναι άδικη; Υπάρχουν πολλές περιπτώσεις κοινωνικών και νομικών μεταρρυθμίσεων που ξεκίνησαν με πολιτική ανυπακοή: οι πολίτες σκόπιμα δεν υπάκουσαν τον νόμο προκειμένου να αμφισβητήσουν αυτό που θεώρησαν άδικο ή καθιστούσε παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, και για να επιφέρουν έτσι μια σχετική συζήτηση και τροποποίηση των ισχυόντων νόμων.

Οι μαθητές θα πρέπει να κατανοήσουν και να εκτιμήσουν τη διαλεκτική μεταξύ των δικαιωμάτων της ελευθερίας και της προστασίας και του περιορισμού τους μέσω θεσμικών πλαισίων. Αν αιρόταν το πλαίσιο, η ελευθερία θα μετατρέπεται σε αναρχία και η αναρχία με τη σειρά της σε επικράτηση της βίας. Στην εργασιοκεντρική μάθηση, οι μαθητές βιώνουν αυτή την αρχή στο σχολείο. Μια σφιχτή ρύθμιση των καθηκόντων, χρονικά πλαίσια και κανόνες δεν καταπνίγουν τη δημιουργικότητα των μαθητών, αλλά

αντίθετα, ανοίγουν την πόρτα σε ένα ευρύ πεδίο ελευθερίας και δημιουργικότητας. Οι μαθητές μπορούν επίσης να συμμετέχουν στη τροποποίηση των σχολικών νόμων που δεν αντανakλούν τις αξίες των δημοκρατικών ή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Οι κανόνες και το δίκαιο είναι στενά συνδεδεμένα με τη σύγκρουση, την ελευθερία και την ισότητα.

6.2.6 Κυβέρνηση και πολιτική

Στην EDC/HRE, η βασική έννοια της πολιτικής επικεντρώνεται στην πτυχή της πολιτικής ως διαδικασία επίλυσης συγκρούσεων και επίλυσης προβλημάτων. Η κυβέρνηση καλύπτει τη θεσμική πτυχή της πολιτικής, δηλαδή, τη διαδικασία λήψης πολιτικών αποφάσεων μέσα σε ένα θεσμικό πλαίσιο. Η δημοκρατική σχολική διοίκηση δίνει στους μαθητές την ευκαιρία να μάθουν πώς να επηρεάζουν και να λαμβάνουν μέρος στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων για τη διαχείριση μιας κοινότητας και για τον καθορισμό των στόχων της. Το μοντέλο κύκλου της πολιτικής μπορεί να εφαρμοστεί στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων τόσο σε μικροοικονομικό και μακροοικονομικό επίπεδο, δηλαδή, στη σχολική κοινότητα και στην πολιτική κοινότητα στο σύνολό της (περιφερειακό ή εθνικό επίπεδο). Τα μέσα επικοινωνίας διαδραματίζουν αποφασιστικό ρόλο στον έλεγχο των φορέων λήψης πολιτικών αποφάσεων, καθώς επίσης και στον καθορισμό της διάταξης θεμάτων. Το ίδιο ισχύει και για το σχολείο, όπως δείχνουν τα κεφάλαια για τα μέσα ενημέρωσης στα τρία εγχειρίδια (Βιβλία II-IV).

Ως ένα ζεύγος εννοιών, η κυβέρνηση και η πολιτική αναφέρονται στις διαφορετικές ρυθμίσεις λήψης πολιτικών αποφάσεων. Ενώ η κυβέρνηση δίνει έμφαση στην ιεραρχική, θεσμοθετημένη διάσταση, η πολιτική περιλαμβάνει επίσης την άτυπη διάσταση - ευρύτερο πεδίο εφαρμογής, αλλά και με μικρότερη, ή καθόλου, ρύθμιση των διαδικασιών. Η άτυπη, επικουρική πλευρά της πολιτικής είναι σημαντική για την αποτελεσματικότητα του θεσμικού συστήματος. Τόσο στο σχολείο όσο και στην πολιτική, τα ιδρύματα δεν θα μπορούσαν να αντιμετωπίσουν όλα τα προβλήματα και ζητήματα, και ως εκ τούτου, εναπόκειται στους ίδιους τους πολίτες η επίλυση διαπροσωπικών διαφορών και συγκρούσεων.

Η κυβέρνηση και η πολιτική είναι στενά συνδεδεμένες με τη σύγκρουση, τους κανόνες και το δίκαιο, την υπευθυνότητα και τα μέσα επικοινωνίας.

6.2.7 Ισότητα και ελευθερία

Αυτές οι δύο βασικές έννοιες εξετάζονται εδώ μαζί, για δύο λόγους.

Πρώτον, η ανθρώπινη αξιοπρέπεια είναι η βασική αξία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Οι δύο βασικές αρχές της δικαιοσύνης που συνθέτουν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια από νομική άποψη είναι η ισότητα (απαγόρευση των διακρίσεων) και η ελευθερία (όπως βιώνεται μέσα από τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα). Η αξιοπρέπεια ενός ατόμου απειλείται μέσω διακρίσεων και με τη φυλάκιση. Οι δύο πρώτες γενιές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων επικεντρώθηκαν στα δικαιώματα στην ελευθερία και στην ισότητα κατανομής ευκαιριών.

Δεύτερον, μπορεί να υπάρχει ένταση μεταξύ ελευθερίας και ισότητας. Για παράδειγμα, η ελευθερία της έκφρασης υποδηλώνει ότι σε έναν μαθητή θα πρέπει να δίνεται η δυνατότητα να εκφράζει τη γνώμη του στην τάξη, όπως αυτός νομίζει. Η ισότητα των ευκαιριών για όλους τους μαθητές, από την άλλη πλευρά, απαιτεί ο χρόνος ομιλίας να είναι δίκαια και ισομερώς κατανομημένος μεταξύ όλων των μαθητών. Για τον κάθε μαθητή, αυτό μπορεί να σημαίνει ένα ή δύο λεπτά πριν ο επόμενος μαθητής πάρει τον λόγο. Η ατομική ελευθερία της έκφρασης πρέπει λοιπόν να είναι περιορισμένη, ίσως αρκετά αυστηρά, ώστε να εξασφαλίζεται σε κάθε μαθητή η ευκαιρία να συμμετάσχει στη συζήτηση. Σε ποιο βαθμό κάθε μαθητής δυσκολεύεται στο πλαίσιο αυτών των περιορισμών εξαρτάται από το πόσο καλά μπορεί να εκφραστεί με συντομία και σαφήνεια. Ως εκ τούτου, στην EDC/HRE, οι μαθητές πρέπει να αναπτύξουν τις ικανότητες για εξισορρόπηση της ελευθερίας της έκφρασης και της ισότητας των ευκαιριών. Οι ικανότητες αυτές περιλαμβάνουν τις γλωσσικές δεξιότητες, μια σαφή κατανόηση του υπό συζήτηση θέματος, και μια εκτίμηση του πλαισίου των κανόνων που παρέχουν την ισορροπία μεταξύ ελευθερίας και ισότητας.

Οι μαθητές πρέπει να μάθουν πώς να ασκούν τα δικαιώματά τους στην ελευθερία - για παράδειγμα, την ελευθερία της σκέψης, της έκφρασης, και της πρόσβασης στις πληροφορίες. Θα πρέπει επίσης να μάθουν να αμφισβητούν τις διακρίσεις, τόσο για δικό τους λογαριασμό όσο και για τους άλλους. Οι

εκπαιδευτικοί πρέπει να γνωρίζουν για τους άνισους όρους και τις άνισες ευκαιρίες μάθησης που έχουν τις ρίζες τους στη διαφορά, για παράδειγμα, του εισοδήματος και της εκπαίδευσης των γονέων, ή στο πολιτισμικό υπόβαθρο και την εθνική καταγωγή. Το σχολείο και η κοινωνία δεν μπορούν να επιτύχουν την ίση κατανομή, αλλά θα πρέπει να εξασφαλίζουν ίσες συνθήκες εκκίνησης. Στο σχολείο, η ρύθμιση αυτή θέτει στους εκπαιδευτικούς το καθήκον να λαμβάνουν υπόψη τις ειδικές μαθησιακές ανάγκες των μαθητών. Ισότητα δεν σημαίνει να αντιμετωπίζεται ο κάθε μαθητής με τον ίδιο τρόπο, αλλά να αντιμετωπίζεται με τρόπο που εξυπηρετεί τις ανάγκες του. Αυτό συνιστά λοιπόν στην πράξη τη διδασκαλία μέσα από τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Όπως η δημοκρατία, η ελευθερία και η ισότητα είναι στενά συνδεδεμένες με όλες τις βασικές έννοιες. Δεν είναι δυνατόν να φανταστεί κανείς καμία πτυχή της EDC/HRE χωρίς την εξέταση ενός θέματος που σχετίζεται με την ελευθερία και την ισότητα, που συνθέτουν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, και την ένταση μεταξύ τους.

6.2.8 Μέσα επικοινωνίας

Η έννοια αυτή αναφέρεται στην εμπειρία ότι, στη σύγχρονη κοινωνία, ζούμε σε μια κουλτούρα των μέσων επικοινωνίας. Τα μέσα επικοινωνίας είναι απαραίτητα στην άσκηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μας – συμπεριλαμβανομένης της ελευθερίας της έκφρασης, της ανταλλαγής πληροφοριών, της πρόσβασης σε πληροφορίες, της συμμετοχής στην πολιτική, του ελέγχου της κυβέρνησης και της λήψης πολιτικών αποφάσεων, καθώς και του καθορισμού της διάταξης θεμάτων. Όσο πιο πολύπλοκες γίνονται οι κοινωνίες και οι δομές αμοιβαίας παγκόσμιας αλληλεξάρτησης, και όσο μεγαλύτερη η υποστήριξη και η καθοδήγηση που χρειαζόμαστε για να κατανοήσουμε τις προκλήσεις και τα θέματα του παρόντος και του μέλλοντος μας, τόσο περισσότερο θα βασιζόμαστε στα μέσα επικοινωνίας. Τα μέσα επικοινωνίας θέτουν μια πρόκληση - ανοίγουν νέες ευκαιρίες και εργαλεία για επικοινωνία και συμμετοχή, αλλά και για χειραγώγηση και εγκληματικότητα.

Τα μέσα επικοινωνίας είναι εμπορικές επιχειρήσεις, και «η αφήγηση και η πώληση» τείνουν να εμφανίζονται ως το ίδιο πράγμα. Τα μέσα μεταμορφώνουν την πληροφορία που μεταδίδουν. Οι μαθητές θα πρέπει, συνεπώς, να εκπαιδεύονται σε ικανότητες τόσο για τη χρήση συσκευών πολυμέσων (πώς να φτιάχνουν ένα μήνυμα), καθώς και για την αποδόμηση των μηνυμάτων που μεταδίδονται από τα μέσα ενημέρωσης. Τα μέσα επικοινωνίας διαδραματίζουν, επίσης, σημαντικό ρόλο στη σχολική κοινότητα. Οι μαθητές μπορούν να έχουν μεγαλύτερη επίγνωση του γεγονότος ότι τα μέσα επικοινωνίας αποτελούν μέρος της καθημερινής τους ζωής από ότι η γενιά των γονιών τους, και ιδιαίτερα οι εκπαιδευτικοί τους μπορεί να είναι πρόθυμοι να το παραδεχτούν. Μερικοί νέοι άνθρωποι είναι, συνεπώς, συχνά πιο έμπειροι χρήστες των μέσων επικοινωνίας από τους γονείς ή τους εκπαιδευτικούς τους. Στην EDC/HRE, η ικανότητα χρήσης των μέσων επικοινωνίας είναι το κλειδί για τη συμμετοχή και την ανάπτυξη ικανοτήτων σε πολλούς άλλους τομείς.

Η βασική έννοια των μέσων επικοινωνίας είναι στενά συνδεδεμένη με την κυβέρνηση και την πολιτική, την ταυτότητα, την ελευθερία και την υπευθυνότητα.

7. Η μέθοδος μεταφέρει το μήνυμα: εργασιοκεντρική μάθηση στην EDC/HRE

7.1 Οι ελλείψεις της παραδοσιακής εκπαίδευσης για την ιδιότητα του πολίτη

Στην παραδοσιακή διδασκαλία με βάση το περιεχόμενο, η εκπαίδευση για την ιδιότητα του πολίτη επικεντρωνόταν στο να παρέχει στους μαθητές γεγονότα και πληροφορίες σχετικά με το θεσμικό πλαίσιο της χώρας. Το περιεχόμενο ήταν περισσότερο ή λιγότερο «διαχρονικό» και μπορούσε να διδαχθεί και να εξετάζεται συστηματικά. Από την πλευρά του μαθητή, ωστόσο, υπήρχε μικρή διαφορά μεταξύ της απομνημόνευσης γεγονότων για το κοινοβούλιο ή για τα διάφορα είδη ψαριών του γλυκού νερού - "διαβασμένα" για το τεστ σήμερα, ξεχασμένα αύριο. Μια τέτοια προσέγγιση διδασκαλίας προσθέτει πολύ λίγα στην εκπαίδευση των πολιτών σε δημοκρατικές, βασισμένες στα ανθρώπινα δικαιώματα, κοινότητες.

7.2 Η διδασκαλία μέσω και για τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα απαιτεί ενεργή μάθηση

Στην EDC/HRE, οι πληροφορίες σχετικά με το πολιτικό σύστημα της χώρας έχουν έναν σκοπό - να επιτρέπουν στους μαθητές να λάβουν μέρος σε αυτό (διδασκαλία «για» τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα). Ωστόσο, η πολιτική συμμετοχή απαιτεί εκπαίδευση και εμπειρία. Ως εκ τούτου, στην EDC/HRE, η μέθοδος πρέπει να μεταφέρει το μήνυμα. Η διδασκαλία «σχετικά με» τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα πρέπει να υποστηρίζεται από τον τρόπο που οι μαθητές μαθαίνουν - διδασκαλία «μέσω» της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Οι μαθητές χρειάζονται μαθησιακά πλαίσια που υποστηρίζουν τη διαδραστική, κονστρουκτιβιστική μάθηση και εκπαίδευση σε δεξιότητες. Εν ολίγοις, οι μαθητές πρέπει να είναι ενεργοί και να αλληλεπιδρούν. Και γι' αυτό τον λόγο, οι εκπαιδευτικοί πρέπει να τους επιτρέπουν να είναι απασχολημένοι και να επικοινωνούν.

7.3 Εργασίες – το εργαλείο του εκπαιδευτικού για να υποστηρίξει την ενεργή μάθηση

Από την πλευρά του εκπαιδευτικού, οι προσεκτικά σχεδιασμένες εργασίες αποτελούν το βασικό εργαλείο για την υποστήριξη των ενεργών διαδικασιών της μάθησης. Κατά τον σχεδιασμό ή την προσαρμογή εργασιών μάθησης, ένας/μία εκπαιδευτικός λαμβάνει υπόψη του όλες τις σημαντικές πτυχές της διδασκαλίας και της μάθησης: τη δομή του περιεχομένου και τους μαθησιακούς στόχους, τα αρχικά επίπεδα επιτευγμάτων των μαθητών, την κατανόηση και τις δεξιότητες, τις ευκαιρίες μάθησης, τα μέσα επικοινωνίας, και το κλίμα εργασίας στην τάξη.

Η EDC/HRE οργανώνεται κυρίως ως εργασιοκεντρική μάθηση. Τα βιβλία II-VI δίνουν πολλά παραδείγματα και περιγραφές της εργασιοκεντρικής μάθησης - ενσωματώνονται σε μια σειρά από τέσσερα μαθήματα για να επιτρέπουν έναν ρεαλιστικό προγραμματισμό. Η εργασιοκεντρική μάθηση εντάσσεται σε τρεις βασικές κατηγορίες: προσομοίωση της πραγματικότητας, διερεύνηση της πραγματικότητας και παραγωγή. Ο παρακάτω πίνακας δίνει ορισμένα παραδείγματα για αυτές τις κατηγορίες.

Εργασιοκεντρική μάθηση		
Προσομοίωση της πραγματικότητας στην τάξη	Διερεύνηση και ανάληψη δράσης σε πραγματικές καταστάσεις	Παραγωγή
Παιχνίδια ρόλων Παιχνίδια λήψης αποφάσεων Παίζοντας τα αγάλματα Συνέδρια Talk shows Debates Ακροάσεις Δικαστήρια	Συνέντευξη με έναν ειδικό Συνεντεύξεις στο δρόμο Μελέτες και έρευνες Πρακτική Παρακολούθηση κάποιου επαγγελματία Μελέτες περίπτωσης Λαμβάνοντας μέρος στη διοίκηση του σχολείου Λαμβάνοντας μέρος στο σχεδιασμό μαθημάτων	Παρουσίαση Έντυπο υλικό Αφίσα Φυλλάδιο Εφημερίδα τοίχου Βίντεο ή μουσικό κλιπ Διαδικτυακός τόπος Αναφορές: ειδήσεις της εβδομάδας Διοργάνωση εκθέσεων Φάκελοι εργασιών (Portfolio)
Εκπαίδευση σε δεξιότητες		

7.4 Η εργασιοκεντρική μάθηση είναι μάθηση με βάση το πρόβλημα

Η εμπειρία έχει δείξει ότι οι μαθητές εκτιμούν ιδιαίτερα την ελευθερία που απολαμβάνουν σε αυτά τα πλαίσια, και την εμπιστοσύνη που τους δείχνουν οι εκπαιδευτικοί στο να χρησιμοποιήσουν τον χρόνο αποτελεσματικά. Οι μαθητές μαθαίνουν να αναλαμβάνουν ευθύνες μόνον εάν τους δίνεται η ελευθερία να το κάνουν. Ο κίνδυνος της αποτυχίας υπάρχει πάντοτε - αλλά χωρίς ρίσκο, δεν υπάρχει πρόοδος. Επιπλέον, οι μαθητές μπορούν να πετύχουν αποτελέσματα που δεν ανταποκρίνονται στις προσδοκίες του εκπαιδευτικού, αλλά ο/η εκπαιδευτικός αποκτά πολύτιμες γνώσεις σχετικά με το επίπεδο της ανάπτυξης των ικανοτήτων των μαθητών και τις μελλοντικές μαθησιακές τους ανάγκες. Η διαδικασία της μάθησης είναι εξίσου σημαντική με το αποτέλεσμα.

Στην εργασιοκεντρική μάθηση, οι μαθητές αντιμετωπίζουν προβλήματα - όχι μόνο σχετικά με το περιεχόμενο και το αντικείμενο, αλλά και με την οργάνωση της εργασίας τους. Θα πρέπει να τα εντοπίσουν, και να βρουν μόνοι τους μια λύση. Λόγω αυτής της πρόκλησης για επίλυση προβλημάτων, κάθε μορφή εργασιοκεντρικής μάθησης προσφέρει άφθονες δυνατότητες για εκπαίδευση σε δεξιότητες, όπως η παράδειγμα στη διαχείριση του χρόνου, τον προγραμματισμό της εργασίας, τη συνεργασία σε ομάδες, την απόκτηση υλικών και την επιλογή πληροφοριών, την εύρεση και χρήση εργαλείων, κ.λπ. Η εργασιοκεντρική μάθηση είναι ευέλικτη, καθώς οι μαθητές μπορούν να προσαρμόσουν την εργασία στις ικανότητές τους.

7.5 Οι ρόλοι του/της εκπαιδευτικού στην εργασιοκεντρική μάθηση

Η εργασιοκεντρική μάθηση μοιάζει με την ενήλικη ζωή - όλοι πρέπει να την αντιμετωπίσουμε χωρίς εκπαιδευτικό ή μέντορα στο πλευρό μας. Ο/η εκπαιδευτικός θα πρέπει να φροντίζει να μην χαλάσει αυτή τη μεγάλη ευκαιρία μάθησης παρεμβαίνοντας πολύ νωρίς ή πάρα πολύ. Ο/η εκπαιδευτικός λειτουργεί ως προπονητής ή εκπαιδευτής και όχι με τον παραδοσιακό ρόλο ενός λέκτορα και εξεταστή.

- Ο/η εκπαιδευτικός βλέπει πώς αντιμετωπίζουν οι μαθητές τα προβλήματα που συναντάνε, και δεν πρέπει να ενδώσει γρήγορα σε οποιεσδήποτε εκκλήσεις για να δώσει τις λύσεις. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού είναι μάλλον να δώσει συμβουλές και να κάνει την εργασία λίγο ευκολότερη, αν είναι απαραίτητο. Αλλά σε κάποιο βαθμό, οι μαθητές θα πρέπει να «υποφέρουν» - όπως θα κάνουν στην πραγματική ζωή.
- Ο/η εκπαιδευτικός παρατηρεί τους μαθητές την ώρα της εργασίας, με δύο διαφορετικές προοπτικές αξιολόγησης στο μυαλό - τη διαδικασία της μάθησης και τα επιτεύγματα στην εργασία.²² Οι μαθητές

22. Βλέπε Μέρος 2, Κεφάλαιο 5, Φάκελος εργασίας 3: Προοπτικές και μορφές αξιολόγησης, σε αυτό το βιβλίο.

την ώρα της εργασίας παρέχουν όλο το απαραίτητο «υλικό» για την αξιολόγηση των εκπαιδευτικών αναγκών τους. Ενώ οι μαθητές εργάζονται, ο/η εκπαιδευτικός κάνει τα πρώτα βήματα στον προγραμματισμό μελλοντικών σειρών μαθημάτων στην EDC/HRE.

- Ο/η εκπαιδευτικός μπορεί επίσης να προσφερθεί να «χρησιμοποιηθεί» ως πηγή των πληροφοριών που ζητάνε οι μαθητές ενημερώνοντας μια ομάδα για ένα ερώτημα που πρέπει να απαντηθεί γρήγορα. Οι ρόλοι αντιστρέφονται - οι μαθητές είναι αυτοί που αποφασίζουν πότε και για ποιο θέμα θέλουν να πάρουν πληροφορίες από τον/την εκπαιδευτικό.

7.6 Η ενεργή μάθηση απαιτεί παρακολούθηση του θέματος

Η εργασιοκεντρική μάθηση χρειάζεται αναστοχασμό, και μπορεί επίσης να απαιτείται μια άμεση επαναθεώρηση του θέματος, αν για παράδειγμα οι μαθητές έχουν έντονα συναισθήματα - χαρά, απογοήτευση, θυμός - μετά από ένα παιχνίδι ρόλων.

Σε ολομέλεια, στην οποία προεδρεύει ο/η εκπαιδευτικός, οι μαθητές μοιράζονται τις ιδέες τους και αναστοχάζονται τη δραστηριότητα. Τι έχουμε μάθει; Πώς μάθαμε; Για ποιο σκοπό μάθαμε; Χωρίς αυτή την προσπάθεια αναστοχασμού η εργασιοκεντρική μάθηση είναι απλώς δράση για τη δράση. Όσον αφορά την κονστρουκτιβιστική μάθηση, ο αναστοχασμός που ακολουθεί είναι η ώρα για αφηρημένη και συστηματική ανάλυση και κρίση. Ο/η εκπαιδευτικός μπορεί να δώσει οδηγίες - έννοιες, συμπληρωματικές πληροφορίες - για τις οποίες η δραστηριότητα της εργασιοκεντρικής μάθησης έχει παράσχει το πλαίσιο.

8. Μια προσέγγιση για την εκπαίδευση με βάση τα ανθρώπινα δικαιώματα.²³

Η εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα, η οποία έχει επικεντρωθεί κυρίως στη διδασκαλία και τη μάθηση, μπορεί επίσης να θεωρηθεί ως μέρος μιας συνολικής εκπαιδευτικής προσέγγισης με βάση τα ανθρώπινα δικαιώματα. Μια τέτοια προσέγγιση εφιστά την προσοχή μας στη συνολική σχολική κουλτούρα, τις πολιτικές και τις πρακτικές μέσα από το φακό των αξιών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Υπάρχουν δύο άρθρα στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού που αναφέρουν άμεσα την εκπαίδευση. Το Άρθρο 28 ορίζει την εκπαίδευση ως δικαίωμα και το Άρθρο 29 αναφέρει ότι η εκπαίδευση πρέπει να βοηθάει το παιδί στην ανάπτυξη της «... προσωπικότητας του παιδιού και στην πληρέστερη δυνατή ανάπτυξη των χαρισμάτων του και των σωματικών και πνευματικών ικανοτήτων του». Ένας άλλος σκοπός των σχολείων, σύμφωνα με τη CRC, είναι να αναπτυχθεί ο σεβασμός για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες. Εμείς ξέρουμε ένα πράγμα: για να κατανοήσει κάποιος πραγματικά και να προωθήσει τα ανθρώπινα δικαιώματα, πρέπει να τα ζει σε σχέση με τους άλλους.

Οι βασικές αξίες της "αξιοπρέπειας, του σεβασμού και της υπευθυνότητας" θα πρέπει να αποτελούν την κινητήρια δύναμη του σχολείου. Αυτό σημαίνει όχι μόνο την έκθεση των μαθητών στις αξίες και το περιεχόμενο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην τάξη. Το πλαίσιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έχει ως στόχο να δημιουργήσει ένα σχολείο παιδοκεντρικό, όπου οι αξίες αυτές δίνουν πληροφορίες σχετικά με το πώς μαθαίνουν οι μαθητές, πώς αντιμετωπίζονται από τους εκπαιδευτικούς τους, πώς χειρίζονται ο ένας τον άλλο, και πώς θα πάρουν τη θέση που δικαιούνται στον κόσμο, με ιδιαίτερη αίσθηση της αποστολής για την προώθηση της κοινωνικής δικαιοσύνης – μια υπόθεση δύσκολη, χωρίς αμφιβολία, αλλά που έχει τοποθετήσει τα ανθρώπινα δικαιώματα μπροστά και στο κέντρο του σχολείου.

Οι εκπαιδευτικοί μπορούν να ζωντανέψουν τα ανθρώπινα δικαιώματα στις τάξεις τους μέσα από παραδείγματα που χρησιμοποιούν, ερωτήματα που θέτουν, μέσα από την ενεργή συζήτηση, την κριτική σκέψη και τον προβληματισμό, τις ερευνητικές εργασίες και τις πλούσιες σε περιεχόμενο εκπαιδευτικές εκδρομές. Οι εκπαιδευτικοί καλούνται όχι μόνο να μάθουν για το περιεχόμενο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αυτό καθ'αυτό, αλλά και να σκεφτούν πώς θα παρουσιάσουν τα ανθρώπινα δικαιώματα κατά τρόπο που να έχει νόημα και να ενδυναμώνει τους μαθητές τους. Μία από τις βασικές προκλήσεις είναι όχι μόνο να βοηθούν στο να γίνουν τα ανθρώπινα δικαιώματα λιγότερο αφηρημένα, αλλά και να κάνουν τους μαθητές να "ερωτεύονται" την ιδέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Η προσέγγιση για την εκπαίδευση με βάση τα ανθρώπινα δικαιώματα πρεσβεύει πως το σχολείο φιλοδοξεί να περιλαμβάνει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά, τα οποία μπορεί να προσδιορίσει κανείς ως πυρήνα σχολικών προσεγγίσεων με βάση τα ανθρώπινα δικαιώματα γενικότερα. Αποτελούν μέρος μιας προσέγγισης που αναπτύχθηκε από τη UNICEF.²⁴ Συγκεκριμένα, η προσέγγιση αυτή:

- **Αναγνωρίζει τα δικαιώματα του κάθε παιδιού.**
- **Βλέπει το παιδί σε ένα ευρύτερο πλαίσιο.** Το προσωπικό ανησυχεί για το τι συμβαίνει στα παιδιά πριν από την είσοδό τους στο σχολικό σύστημα (από την άποψη της υγείας, για παράδειγμα) και μόλις αυτά επιστρέφουν πίσω στο σπίτι.
- Είναι **παιδοκεντρικό**, πράγμα που σημαίνει ότι υπάρχει μια έμφαση στην ψυχο-κοινωνική ευημερία του παιδιού.
- Είναι **ευαίσθητο προς το φύλο και φιλικό προς τα κορίτσια**. Το προσωπικό εστιάζει στην μείωση των περιορισμών για την επίτευξη της ισότητας των φύλων, την εξάλειψη των έμφυλων στερεοτύπων και την προώθηση της επιτυχίας τόσο των κοριτσιών όσο και των αγοριών.
- Προωθεί **ποιοτικά μαθησιακά αποτελέσματα**. Οι μαθητές ενθαρρύνονται να σκέφτονται κριτικά, να

23. Συγγραφέας: Felisa Tibbitts (2009). Αρχική πηγή: Tibbitts F. (2005), "What it means to have a 'school-based approach to human rights education' and a 'human rights-based approach to schooling'" in Amnesty International USA, *Article 26 Newsletter*, August.

24. *Child Friendly Schools Manual*, Programme Division/Education, UNICEF, www.unicef.org/publications/files/Child_Friendly_Schools_Manual_EN_040809.pdf. Τελευταία πρόσβαση 23 September 2010.

κάνουν ερωτήσεις, να εκφράζουν τις απόψεις τους, και αποκτούν βασικές δεξιότητες.

- Παρέχει **εκπαίδευση βασισμένη την πραγματικότητα της ζωής των παιδιών**. Οι μαθητές έχουν μοναδικές ταυτότητες και προηγούμενες εμπειρίες στο σχολικό σύστημα, την κοινότητά τους και τις οικογένειές τους, οι οποίες μπορούν να ληφθούν υπόψη από τους εκπαιδευτικούς, προκειμένου να προωθήσουν την μάθηση και την ανάπτυξη των μαθητών.
- Ενεργεί για τη διασφάλιση **της συμπερίληψης, του σεβασμού και της ισότητας των ευκαιριών** για όλα τα παιδιά. Τα στερεότυπα, ο αποκλεισμός και οι διακρίσεις δεν είναι ανεκτά.
- Προωθεί **τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις** των μαθητών μέσα στο σχολικό περιβάλλον, καθώς και τον ακτιβισμό εντός της κοινότητάς τους, στο σύνολό της.
- Ενισχύει την **ικανότητα των εκπαιδευτικών, το ηθικό, τη δέσμευση και την** κοινωνική τους καταξίωση διασφαλίζοντας ότι οι εκπαιδευτικοί έχουν επαρκή κατάρτιση, αναγνώριση και μισθολογική αποζημίωση.
- Είναι **εστιασμένο στην οικογένεια**. Το προσωπικό προσπαθεί να εργαστεί με και να ενισχύσει τις οικογένειες, βοηθώντας τα παιδιά, τους γονείς και τους εκπαιδευτικούς στη δημιουργία εποικοδομητικών σχέσεων συνεργασίας.

Όλα αυτά είναι αφηρημένα, αλλά είναι ένα οργανωτικό πλαίσιο που ο/η εκπαιδευτικός μπορεί να εφαρμόσει στο δικό του σχολείο. Οι αρχές αυτές μπορούν επίσης να αποτελέσουν ερωτήσεις τις οποίες μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε για την αξιολόγηση μιας συγκεκριμένης πρακτικής στο σχολείο. Είναι η πολιτική πειθαρχίας μας παιδοκεντρική; Ενισχύει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μαθητών; Υπάρχουν επαρκείς ευκαιρίες για συμμετοχή των μαθητών στο σχολείο; Είναι η συμμετοχή ουσιαστική και πρωτοστατεί σ' αυτήν ο μαθητής; Οι αρχές αυτές μπορούν επίσης να οδηγήσουν σε εμπλοκή ολόκληρου του σχολείου για τη διάχυση των αξιών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε διάφορες διαστάσεις της σχολικής ζωής: την μάθηση, την ανάπτυξη και τη διαχείριση του σχολείου, και τις σχολικές και κοινοτικές πολιτικές.

Ίσως μπορούμε να συμφωνήσουμε ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα στα σχολεία δεν αφορούν μόνο την εκπαίδευση στην τάξη, αλλά είναι ένας τρόπος ζωής μέσα στο σχολείο. Αυτό δεν είναι κάτι που δημιουργείται από την καλή θέληση κάποιων λίγων εκπαιδευτικών. Πρόκειται για μια δέσμευση από την ηγεσία και από μια ικανή μάζα των εκπαιδευτικών στα σχολεία και, ως εκ τούτου, είναι μάλλον κάτι σπάνιο μέχρι στιγμής. Ωστόσο, μερικά πρώτα αποτελέσματα είναι πολύ ενθαρρυντικά.

Η πρωτοβουλία "Rights, Respect, Responsibility" (RRR) του Hampshire County Council στο Ηνωμένο Βασίλειο είναι μια προσέγγιση για το σύνολο του σχολείου με βάση την CRC.²⁵ Οι οικουμενικές αρχές της τονίζουν την ανάγκη για την προστασία των δικαιωμάτων όλων των παιδιών, για βοήθεια στο να κατανοήσουν τις υποχρεώσεις τους και για την παροχή ενός πλαισίου για τη διδασκαλία και τη μάθηση. Οι αρχές αυτές χρησιμοποιούνται για να προωθήσουν την πρακτική της δημοκρατικής ιδιότητας του πολίτη και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μεταξύ όλων των μελών της σχολικής κοινότητας. Εκατοντάδες σχολεία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, καθώς και 50 δευτεροβάθμια και ειδικά σχολεία, συμμετέχουν ενεργά στο πρόγραμμα RRR. Τα βασικά χαρακτηριστικά του είναι τα εξής:

- Η CRC διδάσκεται ως ένα σώμα γνώσης και προωθείται ως ένα πλαίσιο για το σχολικό ήθος, τη διδασκαλία και τη μάθηση.
- Τα παιδιά και οι νέοι αντιμετωπίζονται ως πολίτες.
- Οι ταυτότητες και η αυτοεκτίμηση των παιδιών προωθούνται με τρόπο που να βλέπουν τους εαυτούς τους ως φορείς δικαιωμάτων, ακριβώς όπως κάνουν οι ενήλικες.
- Η προοπτική των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι ενσωματωμένη σε ένα ευρύ φάσμα θεμάτων,

25. Hampshire County Council (2009), "Rights, Respect, Responsibility: A Whole School Approach" in *Human Rights Education in the School Systems of Europe, Central Asia and North America: A Compendium of Good Practice*, Organization for Security and Co-operation in Europe, Warsaw, σσ. 72-74.

συμπεριλαμβανομένης της λογοτεχνίας, των μαθηματικών, των φυσικών επιστημών και της ιστορίας, και μέσα από τη συστηματική εργασία των εκπαιδευτικών αναπτύσσεται μια γλώσσα βασισμένη στα δικαιώματα.

- Δημιουργούνται περισσότερες δημοκρατικές προσεγγίσεις στη διδασκαλία και τη μάθηση (με έμφαση τη συμμετοχή και τα δικαιώματα).
- Τόσο οι μαθητές όσο και οι εκπαιδευτικοί υπογράφουν συμβόλαια σχετικά με τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις.

Τα σχολεία αναφέρουν ότι η RRR λειτουργεί ως πλαίσιο για ένα μεγάλο μέρος της δουλειάς τους στην ιδιότητα του πολίτη (για παράδειγμα, υγιή σχολεία, εκπαίδευση για τις σχέσεις, εκπαίδευση σε θέματα ναρκωτικών, κατανόηση των συναισθημάτων, σχολικά συμβούλια), η οποία μπορεί να σχετίζεται με άρθρα της CRC. Τα μέλη της σχολικής κοινότητας εκτιμούν το γεγονός ότι μπορούν να έχουν ως σημείο αναφοράς μια ανώτερη αρχή (διεθνή πρότυπα για τα ανθρώπινα δικαιώματα) σε σχέση με τις αξίες και τους κώδικες συμπεριφοράς του σχολείου τους.

Το 2008 ολοκληρώθηκε μια τριετής εξωτερική αξιολόγηση και έδειξε σημαντική επίδραση στο σχολικό περιβάλλον όπου είχε εφαρμοστεί πλήρως η RRR. Οι επιπτώσεις αυτές περιλαμβάνουν θετικά αποτελέσματα για την ευαισθητοποίηση των μαθητών σε σχέση με τα δικαιώματά τους, το σεβασμό των δικαιωμάτων των άλλων, και τα επίπεδα συμμετοχής και δέσμευσης στο σχολείο. Οι εκπαιδευτικοί ανέφεραν ότι αισθάνονταν λιγότερο άγχος και αυξημένη απόλαυση των μαθημάτων τους. Έτσι, η προσέγγιση με βάση τα ανθρώπινα δικαιώματα ενίσχυσε τόσο την ανθρώπινη αξιοπρέπεια των μελών της κοινότητας αλλά και την ικανότητα των σχολείων να καλύψουν την ακαδημαϊκή αποστολή τους και να εμπλέξουν επιτυχώς τους μαθητές στην εκπαίδευσή τους.